

[Koreaans meisje met vlag ¹]

PROTESTANTISME, NATIONALISME EN ANTIKOLONIALISME IN KOLONIAAL KOREA

Steffanie den Hoedt
5742188
Bachelorscriptie
Taal- en cultuurstudies
Hoofdrichting Religie en Cultuur
Begeleider: dr. Katja Rakow
Eerste beoordelaar: dr. Katja Rakow
Tweede beoordelaar: dr. Mehdi Sajid
4-8-2020

¹ [Koreaans meisje met vlag] in welcometoyeonsu. *The 100th anniversary of the March 1st Independence Movement*, 27 februari 2019, geraadpleegd op 26 juli 2020, <https://welcometoyeonsu.tistory.com/607>.

Inhoud

Abstract.....	2
Inleiding.....	3
Hoofdvraag.....	3
Methode.....	4
Historisch kader.....	4
1. Theoretisch kader.....	7
De relatie tussen religie en nationalisme.....	7
Protestantisme.....	9
Koreaans nationalisme.....	10
Internationale invloed.....	12
Huidige debat.....	13
2. Geschiedenis van het Koreaans protestantisme en nationalisme.....	16
Intrede van het protestantisme.....	16
Hervormingsbewegingen.....	17
De Independence Club.....	18
Protestantisme na het protectoraat van 1905.....	19
3. De houding van protestants Korea ten opzichte van de Japanse kolonisator.....	21
Zendelingen.....	21
Koreaanse protestanten.....	24
Protestantse intellectuelen.....	25
Conclusie.....	26
4. Protestantse activiteit in de March First Movement.....	28
Protestantse Koreanen.....	29
Zendelingen.....	30
Conclusie.....	31
5. Transnationale protestantse factoren in Koreaans nationalisme.....	32
Conclusie.....	35
Conclusie.....	37
Bibliografie.....	40

Abstract

This thesis is an analysis of the relationship between Protestantism and nationalism in Korea under Japanese rule from 1910 until 1945. Brubakers² (2012) idea's for useful research of nationalism and religion are used to research whether Protestantism was positively or negatively related to nationalism and anticolonialism and to what extent it can explain the existence, growth and power of Korean nationalism. This thesis distinguishes different groups in the Protestant landscape of religious Korea: the missionaries, the Korean Protestants, the Protestant intellectuals and the overseas Korean intellectuals. Findings include a complex entanglement of Protestantism and nationalism in which different stances towards nationalism and anticolonialism can be found for every group. Where the missionaries mainly tried to be apolitical but got associated with nationalism, the Korean Protestants actively participated in nationalist and anticolonial movements. The Protestant intellectuals had ideas that could be nationalistic but were not always anticolonial. The international Korean intellectuals were more actively involved in the independence movement and some of their Protestant ideas legitimized Korean nationalism. This thesis thoroughly analyses the stances of these groups towards Korean nationalism and anticolonialism by discussing the reactions of Protestant Korea to the Japanese colonizers, the protestant influences in the March First Movement and the effect of Protestantism in international Korean communities and their nationalistic ideas and activities.

² Rogers Brubaker, 'Religion and Nationalism: Four Approaches*', *Nations and Nationalism* 18, nr. 1 (2012): 2–20.

Inleiding

In het huidige Zuid-Korea is het protestantisme een wezenlijk onderdeel van de samenleving. De grootste kerk ter wereld bevindt zich in haar hoofdstad Seoul, 19,7 procent van de Koreanen identificeert zich als protestants christelijk³ en de Koreaanse kerk speelt een aanzienlijke rol in zendingswerkzaamheden wereldwijd.⁴ Het protestantisme maakte zijn intrede in Korea echter pas in de laatste helft van de 19e eeuw en maakte in de 20e eeuw een snelle groei door.⁵ De oorzaak van deze groei wordt door academici onder andere gezocht in de relatie van het protestantisme met de politieke en nationalistische bewegingen die in Korea plaats hebben gevonden.⁶ Een belangrijke periode uit de moderne geschiedenis van Korea is de Japanse kolonisatie van 1910 tot 1945. In deze scriptie zal de relatie tussen het protestantisme en nationalisme in koloniaal Korea geanalyseerd worden.

Hoofdvraag

Dit onderzoek baseert zich op Roger Brubakers beschrijving van verschillende manieren waarop religie en nationalisme, hoewel zij brede concepten zijn, nuttig onderzocht kunnen worden.⁷ De hoofdvraag van deze scriptie geeft zich vorm naar de aanpak waarbij binnen een specifieke casus aspecten van religie gebruikt worden om aspecten van nationalisme te verklaren. De hoofdvraag van deze scriptie luidt als volgt: is de relatie tussen het protestantisme en nationalisme in koloniaal Korea van 1910 tot 1945 positief of negatief te benoemen en in hoeverre kan gezegd worden dat het protestantisme een deel van het bestaan, de groei en kracht van het Koreaans nationalisme verklaart? Binnen dit onderzoek speelt de vraag hoe antikolonialisme en nationalisme in koloniaal Korea zich tot elkaar verhielden en wat de houding van de verschillende protestantse groepen

³ 'Population by gender / age group / religion-city / region', geraadpleegd 7 april 2020, http://kosis.kr/statHtml/statHtml.do?orgId=101&tblId=DT_1PM1502&conn_path=I2.

⁴ In 2006 waren er 14905 protestantse zendelingen uitgezonden vanuit Zuid-Korea naar 168 verschillende landen. Zie Steve Sang-Cheol Moon, 'The Protestant Missionary Movement in Korea: Current Growth and Development', *International Bulletin of Missionary Research* 32, nr. 2 (1 april 2008): 59–64, 59.

⁵ Zie onder andere het werk van Wasson voor cijfers rondom de groei van de protestantse kerk aan het einde van de 19e eeuw tot in de eerste decennia's van de 20e eeuw. Alfred W. Wasson, *Church growth in Korea*, Studies in the world mission of Christianity. Occasional papers 1 (New York: International Missionary Council, 1934).

⁶ Zie bijvoorbeeld Wi Jo Kang, *Christ and Caesar in modern Korea : a history of Christianity and politics* (Albany : State University of New York Press, 1997); Chung-Shin Park, *Protestantism and Politics in Korea* (Seattle, United States: University of Washington Press, 2003); Timothy S. Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement.', *Church History* 69, nr. 1 (2000): 116–42.

⁷ Brubaker, 'Religion and Nationalism'.

was ten opzichte van beide concepten.⁸ Voor het beantwoorden van deze hoofdvraag worden vier deelvragen beantwoord. Als eerste wordt onderzocht wat de verhouding tussen het protestantisme en nationalisme in Korea was aan het begin van de kolonisatie in 1910. Daarna wordt de vraag beantwoord wat de houding was van protestants Korea ten opzichte van de Japanse kolonisator. De derde vraag is welke rol de verschillende protestantse groepen speelden binnen de March First Movement (1919). Als laatste wordt onderzocht wat de invloed was van het protestantisme op de transnationale Koreaans nationalistische bewegingen.

Methode

Als methode voor dit onderzoek is voor een literatuurstudie gekozen. Hierbij wordt de Koreaanse casus van de relatie tussen protestantisme en nationalisme van 1910 tot 1945 bestudeerd aan de hand van de bestaande (historische) literatuur over deze periode en dit onderwerp. In deze studie zal voornamelijk gebruikt gemaakt worden van secundaire bronnen aangezien het meeste historische materiaal van primaire bronnen niet in het Engels beschikbaar is maar wel in secundair werk wordt weergegeven door academici met kennis van de oorspronkelijke taal. Enkele Engelstalige primaire bronnen bestaan uit verslaggeving van Engelstalige zendelingen in koloniaal Korea.⁹ In deze literatuurstudie zal als eerste in het theoretisch kader Brubakers aanpak uiteengezet worden naast een beschrijving van het huidige discours en een definiëring van de te gebruiken termen. Vervolgens worden de deelvragen van het onderzoek beantwoord. Voor de beantwoording van de eerste deelvraag wordt er een korte geschiedenis van protestantisme en nationalisme in Korea tot aan het begin van de koloniale tijd uiteengezet. Daarna zal de houding van protestants Korea ten opzichte van de Japanse kolonisator geanalyseerd worden. Op dit hoofdstuk volgen een bespreking van de protestantse activiteiten binnen de March First Movement van 1919 en, in het laatste hoofdstuk, onderzoek naar de invloed van het protestantisme op de transnationale Koreaans nationalistische bewegingen.

Historisch kader

Het tijdsframe van dit onderzoek, de Japanse kolonisatie van 1910 tot 1945, bevindt zich in een roerige periode van de Koreaanse geschiedenis waar veel gebeurtenissen aan

⁸ Zie het theoretisch kader voor een uiteenzetting over de totstandkoming van dit analyse-aspect

⁹ Een voorbeeld hiervan is het gebruik van het werk van Wasson in deze scriptie. Zie Wasson, *Church growth in Korea*.

vooraf gingen. Korea werd van 1392 tot de Japanse kolonisatie van 1910 geregeerd door een neo-confucianistisch koninkrijk onder de Choseon dynastie. De Choseon dynastie was erg op zichzelf gericht en wilde afstand houden van buitenlandse invloeden. In de tweede helft van de 19^e eeuw kreeg Korea echter sterk met andere landen te maken. In 1866 probeerden onder andere Amerikaanse schepen Korea voor handel te openen. Korea reageerde fel op deze westerse inmengingen en sloeg de invallen uit meerdere landen neer. Japan wilde ook diplomatieke handelsrelaties met Korea beginnen en na veel druk vanuit Japan tekende Korea in 1876 een verdrag met hen. In de daaropvolgende jaren zocht Korea banden met Amerika op advies van China en Japan. Daarnaast werden verdere moderniserende hervormingen doorgevoerd. Irritatie van een groep progressieve hervormers over het langzame tempo van deze hervormingen leidde tot de *Gapsin Coup* die met behulp van Japan werd uitgevoerd. Deze coup mislukte door inmenging van China. Oplopende spanningen tussen China en Japan over hun inmenging in de lokale politieke problemen van Korea, onder andere over de Koreaanse hervormingen, leidde tot de eerste Chinees-Japanse oorlog van 1894 tot 1895. De invloed van Japan en de op Japan gebaseerde Kabo hervormingen¹⁰ groeide hierdoor in Korea. Van 1895 tot 1905 vocht Japan op Koreaans grondgebied tegen Russische invloeden wat leidde tot de invoering van een Japans protectoraat over Korea en dus het einde van de Koreaanse onafhankelijkheid. Japan besloot hierna Korea te annexeren en zonder tegenstand van Rusland, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië gebeurde dit in 1910. In de koloniale periode van 1910 tot 1945 wilde Japan Korea op agressieve wijze cultureel assimileren en onderdrukte zij elk anti-Japans sentiment. Een belangrijk keerpunt was de March First Movement in 1919 waarbij grote antikoloniale demonstraties en het gewelddadige terneerslaan hiervan leidde tot hervorming van het agressieve Japanse beleid. Het nieuwe beleid stond in het teken van harmonie tussen Japan en Korea. Dit betekende echter niet dat censuur en vervolging voor openbare steun voor onafhankelijkheid ophield; deze zouden bestaan tot het einde van de kolonisatie.¹¹ Het is met deze achtergrond aan

¹⁰ De Kabo hervormingen in Korea brachten wijzigingen waarbij Japan het voorbeeld was voor veel van de hervormingen en systemen die werden doorgevoerd. 'De eerste Kabo hervormingen' uit 1894 brachten vooral administratieve en economische veranderingen. De 'Tweede Kabo hervormingen' vonden plaats van december 1894 tot juli 1895 en gingen samen met de belofte van koning Kojong dat hij het land zou moderniseren. De laatste doorvoering van meer dan 140 hervormingen in de herfst van 1895 worden de 'Derde Kabo hervormingen' genoemd. Zie Jinwung Kim, *A History of Korea: From Land of the Morning Calm to States in Conflict*. Bloomington: Indiana University Press, 2012. Geraadpleegd op 4 augustus 2020. ProQuest Ebook central, 259-308.

¹¹ Deze beknopte weergave van de geschiedenis van Korea in deze periode berust op het werk van Michael Seth in zijn boek: Michael J. Seth, *A Concise History of Modern Korea : From the Late Nineteenth Century to the Present* (Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers, 2010).

historische gebeurtenissen dat in dit onderzoek de relatie tussen het protestantisme en nationalisme in de Koreaanse koloniale periode geanalyseerd zullen worden.

1. Theoretisch kader

De relatie tussen religie en nationalisme

Religie en nationalisme zijn concepten die in de geschiedenis op verschillende manieren met elkaar in aanraking komen. Nationalisme kan gefundeerd zijn op religieuze ideologieën en door sommigen wordt het fenomeen nationalisme in zichzelf een religie genoemd.¹² De studie naar het verband tussen religie en nationalisme is bijna net zo breed en veelzijdig als de concepten zelf. Beide fenomenen zijn moeilijk te definiëren en in kaders te plaatsen, waardoor er weinig consensus is over de precieze betekenis van deze termen. Rogers Brubaker beschrijft dit probleem en stelt dat hierdoor veel uitspraken over de relatie tussen religie en nationalisme niet nuttig zijn.¹³ Naar aanleiding hiervan analyseert hij vier benaderingen waarmee de connectie tussen religie en nationalisme wel bestudeerd kan worden op een manier die nuttige resultaten oplevert. De eerste manier is het bestuderen van nationalisme en religie als fenomenen die op kernaspecten vergelijkbaar zijn, bijvoorbeeld door nationalisme een religie te noemen. De tweede manier is het bestuderen van religie als een verklarende factor van een of meerdere aspect(en) van nationalisme, zoals de opkomst of het succes van een specifiek nationalisme. Daarnaast kan religie gezien worden als iets dat diep verweeft is met nationalisme en hiermee deel van het fenomeen zelf is, zoals bij vormen van Joods nationalisme. De laatste aanpak is religieus nationalisme benaderen als een vorm die los staat van seculier nationalisme, waarbij religie één van de vele manieren is waarmee nationalisme opgevuld kan worden. Naast het analyseren van deze vier onderzoeksmethoden pleit Brubaker voor het zien van religie en nationalisme als verstrengelde maar fundamenteel verschillende concepten. Religie kan steun geven aan nationalistische strijd en nationalisme kan gebruik maken van religieuze taal, maar dit maakt nationalisme niet religieus of religie niet nationalistisch.¹⁴ Er is dus sprake van twee verschillende concepten waarvan in specifieke historische casussen moet worden geanalyseerd hoe ze zich tot elkaar verhouden.

¹² Zie een bespreking van dit soort verschillende visies in Rogers Brubaker, "Religion and Nationalism: Four Approaches*", *Nations and Nationalism* 18, nr. 1 (2012): 2–20. Zoals een beschrijving van Carlton Hayes visie van nationalisme als een religie (Hayes. 1926. 'Essays on Nationalism') en een beschrijving van Roger Friedlands visie waarbij een nationalisme ingevuld wordt met religieuze ideeën (Friedland. 2002. 'Money, sex and God: the erotic logic of religious nationalism').

¹³ Rogers Brubaker, "Religion and Nationalism: Four Approaches*", 2–20, 2.

¹⁴ Brubaker, 16-17.

Brubakers analyse over de connectie tussen nationalisme en religie vormen een nuttig kader voor het onderzoek van deze scriptie. In de tweede besproken benadering wordt vaak van een casus geanalyseerd hoe aspecten van religie bepaalde aspecten van vormen van een nationalisme kunnen verklaren. Brubaker geeft voorbeelden van verschillende casussen. Hij noemt zowel specifieke casussen zoals de invloed van het katholicisme op de vorming van het Pools nationalisme¹⁵, als bredere casussen zoals de analyse van factoren van de Reformatie die bijdragen aan nationalisering. Bij deze benadering van Brubaker staat centraal dat vormen van nationalisme niet per se ontwikkelen wanneer religie afneemt, maar dat nationalisme ook nauw verwant kan zijn aan religie en juist op kan komen in tijden waarin religie toeneemt.¹⁶ De verklaring van specifieke casussen hangt af van de aspecten van nationalisme die de onderzoeker uit wil leggen, en van de religieuze aspecten die hij daarvoor wil gebruiken. Brubaker noemt hierbij dat dit bijvoorbeeld kan gaan over de oorsprong, inhoud, vorm of kracht van een nationalisme, dat verklaard kan worden door onder andere religieuze ideeën, gebeurtenissen, gebruiken of instituties. De onderzoeksbenadering van Brubaker is toepasbaar in dit onderzoek omdat deze scriptie binnen de casus van koloniaal Korea de relatie tussen religie en nationalisme zal onderzoeken door aspecten van het Koreaans nationalisme te verklaren aan de hand van religie. Specifiek zal de relatie tussen het protestantisme en nationalisme in koloniaal Korea geanalyseerd worden. Hierin speelt de vraag of deze relatie positief of negatief te benoemen is, en in hoeverre hierdoor gezegd kan worden dat het protestantisme een deel van het bestaan, de groei en kracht van het Koreaans nationalisme verklaart. Hierbij zal de relatie als positief gezien worden wanneer het protestantisme bijdroeg aan de groei, verspreiding of vorming van het nationalisme. De relatie is negatief te noemen wanneer het protestantisme de groei, verspreiding of vorming van het nationalisme tegenhield. In dit onderzoeksproces zullen protestantisme en Koreaans nationalisme gezien worden als losse fenomenen die, ondanks dat zij van 1910 tot 1945 met elkaar in aanraking komen en zich soms met elkaar verweven, fundamenteel verschillende concepten zijn.

¹⁵ Geneviève Zubrzycki, *The Crosses of Auschwitz: Nationalism and Religion in Post-Communist Poland* (Chicago, United States: University of Chicago Press, 2006), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=471917>.

¹⁶ Brubaker, 8.

Protestantisme

Om deze relatie te onderzoeken is het nodig om het gebruik van de termen religie en nationalisme in deze scriptie te definiëren. Het concept religie wordt ingevuld met Koreaans protestantisme. Er zijn meerdere redenen om protestantisme te analyseren en niet katholicisme of het Koreaans christendom in zijn geheel. Protestantisme en katholicisme zijn vanaf hun intrede in Korea verschillende fenomenen die verschillend ontvangen zijn en anders zijn behandeld. De katholieke kerk kwam in 1784 naar Korea in de tijd van de Choseon dynastie; deze leer werd door Koreanen zelf naar Korea gehaald vanuit China.¹⁷ De officiële staatsfilosofie van Choseon was neo-confucianisme.¹⁸ Voorouderrituelen waren de verwezenlijking van confuciaanse overtuigingen en zij vormden de basis van deze ethiek.¹⁹ De Rooms-Katholieke Kerk verbood het uitvoeren van voorouderrituelen en hiermee ondermijnden zij hetgeen waar de maatschappij en staat op gevormd was. Dit leidde tot vervolgingen vanuit de confucianistische overheid van Choseon.²⁰ De situatie verergerde toen een brief onderschept werd waarin een katholieke man missionarissen opriep om hulp voor vervolgd katholieken in Korea te sturen in de vorm van militaire krachten uit katholieke landen. Hierdoor kreeg het katholicisme een stigma van anti-overheids sentiment en ontrouw. Een stigma dat volgens T.S. Lee bij het katholicisme zou blijven tot in de jaren '60 van de vorige eeuw.²¹

Het protestantisme daarentegen kwam pas laat in de 19^e eeuw Korea binnen. Choseon stond inmiddels meer open voor invloeden van buitenaf en het protestants christendom werd hierdoor minder vijandig ontvangen.²² Mede hierdoor is het belangrijk om onderscheid te maken tussen de katholieke en protestantse kerk bij onderzoek naar de relatie tussen christendom en nationalisme. Katholieken en protestanten hadden beiden verschillende plekken in de samenleving met verschillende connotaties die mee kunnen spelen in hoe hun relatie met nationalisme zich vorm gaf in de twintigste eeuw. Daarnaast is het de protestantse kerk die zich wijd verspreid heeft in Korea. In de koloniale tijd

¹⁷ Chang-Won Park, "Between God and ancestors: ancestral practice in Korean Protestantism", *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, nr. 4 (1 november 2010): 257–73, 261.; Chang-Won Park, *Cultural Blending In Korean Death Rites: New Interpretive Approaches* (Bloomsbury Publishing, 2010), 139.

¹⁸ Park, *Cultural Blending In Korean Death Rites*, 34.

¹⁹ James H. Grayson, "Elements of Protestant Accommodation to Korean Religious Culture: A Personal Ethnographic Perspective - James H. Grayson, 1995", *Missiology*, 1 januari 1995, 52.

²⁰ Park, *Cultural Blending In Korean Death Rites*, 142-143.

²¹ Park, 142.; Timothy S. Lee, "A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement.", *Church History* 69, nr. 1 (2000): 116–42, 123-124.

²² Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 124.

maakten presbyteriaanse en methodistische kerken (beide protestantse stromingen) een significante groei door.²³ In de huidige tijd identificeert 19.7 procent van de Koreaanse samenleving zich als protestants christen en slechts 7.9 procent als katholiek christen.²⁴ Verder is de connectie tussen christendom en nationalisme in Korea voornamelijk onderzocht in relatie tot de snelle groei van het protestantisme in de vorige eeuw. Hierdoor is er overwegend literatuur beschikbaar over protestantisme op dit gebied en minder over katholicisme. Als laatste moet ook gesteld worden dat een bespreking van zowel het katholicisme als het protestantisme een te groot onderwerp is voor deze scriptie en vanwege woordruimte het onderwerp beperkt zal blijven tot protestantisme.

Koreaans nationalisme

In dit onderzoek zal Koreaans nationalisme gedefinieerd worden als een streven naar een Korea ‘voor, door en van Koreanen’ op basis van de definitie van Lee.²⁵ Echter zal er in deze scriptie onderscheid gemaakt worden tussen vormen van nationalisme waarin antikolonialisme een rol speelt, en vormen waarbij dit niet het geval is. Koreaans nationalisme definiëren is een ingewikkelde zaak. Girouard beschrijft dat ‘op het gebied van natie en nationalisme Korea een van de zeldzaamste en meest heterodoxe casussen is.’²⁶ Hij verklaart Koreaans nationalisme in de moderne tijd aan de hand van een ‘nationaal genotype’ waarbij mythen, helden en symbolen als nationale genen worden beschreven. Girouard stelt dat *imperialisme* en *politieke legitimiteit* belangrijke chromosomen van het Koreaanse genotype zijn die de Koreaanse *imagined communities* vorm zouden geven in de twintigste eeuw. Deze chromosomen bouwden zich steeds meer op in het nationalisme totdat in 1945 de Koreaanse republiek werd opgericht. Hierbij speelt zowel Japans als westers en Chinees imperialisme een rol. In de negentiende eeuw keerden Koreaanse nationalisten zich onder andere tegen pro-Chinees beleid dat volgens hen de groei van Korea zou tegenhouden. Westers imperialisme werd vooral indirect ervaren door de westerse kolonisatie van China. Japans imperialisme werd direct gevoeld

²³ Wasson, *Church growth in Korea*. Voor een tabel met kerkleden per jaar van 1895 tot 1930 van zowel Methodisten als Presbyterianen zie pagina 166.

²⁴ “Population by gender / age group / religion-city / region”, geraadpleegd 4 april 2020, http://kosis.kr/statHtml/statHtml.do?orgId=101&tblId=DT_1PM1502&conn_path=12.

²⁵ Lee, ‘A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,’ 119.

²⁶ Étienne Girouard, “The Three Faces of the Korean Nation”, *Athens Journal of Social Sciences* 2, nr. 4 (30 september 2015): 285–96, 286-287.

door de Japanse kolonisatie van Korea en dit leidde tot meer nationalistische discoursen.²⁷ Naast deze imperialistische factor speelde de zoektocht naar politieke legitimiteit een rol. Deze zoektocht naar legitimatie van een eigen staat werd onder de Japanse kolonisatie steeds relevanter. Deze zoektocht werd ook aangespoord door de *Fourteen Points Speech* van president Woodrow Wilson.²⁸ Met deze speech leek Wilson namelijk zelfbeschikking te beloven aan alle gekoloniseerde naties.²⁹ In deze genotypische opvatting van Koreaans nationalisme met als kernfactoren *imperialisme* en *politieke legitimiteit* lijkt antikolonialisme een grote rol te spelen. Maar in Korea was er al sprake van nationalisme voordat er sprake was van kolonisatie. Lee stelt in zijn definitie van Koreaans nationalisme de zoektocht naar een soeverein Korea centraal. Hierbij spreekt hij over een Korea 'voor, door en van Koreanen'³⁰ waarbij in tijden van buitenlandse inmengingen Koreaanse soevereiniteit bewerkstelligen centraal staat. Lee haalt deze definitie uit drie verschillende stromingen van Koreaans nationalisme die speelden vanaf het einde van de 19^e eeuw tot aan 1919. Zijn definitie ziet hij als de gemeenschappelijke factor die deze drie stromingen achteraf gezien hadden. Deze drie stromingen waren ultraconservatieve nationalisme, Tonghak nationalisme dat zuivering van Korea door middel van een opstand als doel had en progressief nationalisme dat modernisering van Korea op Japanse wijze tot doel had.³¹ Lee's definitie is gebaseerd op stromingen die al relevant waren in Korea voordat er sprake was van kolonisatie. Het grootste deel van deze stromingen was tegen buitenlandse inmenging en er klinkt in de definitie van Lee een anti-imperialistische opvatting van nationalisme door. Echter, omdat dit Koreaanse nationalisme al bestond voor de koloniale periode kan dit niet volledig antikolonialistisch zijn (geweest). Antikolonialisme is in zichzelf vaak nationalistisch, maar niet elke vorm van nationalisme is antikoloniaal. Het is goed om hier bewust mee om te gaan door te onderzoeken of er naast antikolonialisme andere aspecten meespelen in het Koreaans nationalisme uit de

²⁷ Girouard, 287-288

²⁸ Girouard, 289.

²⁹ Frank Prentiss Baldwin, 'The March First Movement: Korean Challenge and Japanese Response' (Ph.D., United States -- New York, Columbia University, 1969), <http://search.proquest.com/docview/288040533/citation/A4B13963505D423FPQ/1>, 21.

³⁰ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 119.

³¹ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 119. Lee baseert deze conclusie op de volgende werken: Chai-sik Chung, *A Korean Confucian Encounter with the Modern World: Yi Hang-no and the West* (Berkeley: Institute of East Asian Studies, University of Berkeley, 1995); Young Ick Lew, "The Conservative Character of the 1894 Tonghak Peasant Uprising: A Reappraisal with Emphasis on Cheon Pong-jun's Background and Motivation," *The Journal of Korean Studies* 7 (1990): 149-77; and Yong-ho Ch'oe, "The Kapsin Coup of 1884: A Reassessment," *Korean Studies* 6 (1982): 105-124.

koloniale periode. Kenneth Wells waarschuwt ook voor een simplistische visie en zegt dat wanneer Koreaans nationalisme alleen wordt gezien als een antikoloniale reactie dit voor misinterpretatie van protestantse acties zorgt. Volgens Wells moet er ook gekeken worden naar hoe zelfontwikkeling en zelfrespect in protestantse kringen in verband werden gebracht met nationaal welzijn. Dit speelde al langer dan de Japanse kolonisatie.³²

Deze nuances binnen Koreaans nationalisme ontbreken vaak in huidige literatuur.³³ In dit onderzoek naar de vraag welke relatie protestantisme had met Koreaans nationalisme van 1910-1945 zullen nationalisme en antikolonialisme daarom als twee verschijnselen behandeld worden die niet identiek aan elkaar zijn, ook al zijn ze nauw verstrengeld. Er zal worden geanalyseerd in hoeverre acties van protestantse groeperingen onder antikolonialisme of nationalisme kunnen vallen en of er verschillen op te merken zijn tussen antikolonialisme en nationalisme en de houdingen van de kerk tegenover deze concepten. Voor deze scriptie zal Lee's uitgangspunt van Koreaans nationalisme gebruikt worden waarbij dit een streven is naar Koreaanse soevereiniteit en een Korea 'voor, door en van Koreanen.'³⁴

Internationale invloed

Het is belangrijk om het internationale aspect van nationalisme en antikolonialisme niet onbenoemd te laten. Zoals genoemd had de *Fourteen Points Speech* van Wilson, die het recht van zelfbeschikking voor gekoloniseerde groepen leek te beloven, grote invloed in Korea.³⁵ Daarnaast bestonden er veel Koreaanse groepen in het buitenland vanwege migratie. Deze groepen bevonden zich in de Verenigde Staten, maar ook in China, Japan, Manchuria en Siberië.³⁶ Op deze plekken werd door nationalist en mede via de kerk gezorgd dat geëmigreerde Koreanen hun nationale identiteit niet verloren. Dit deden zij door Koreaanse scholen op te zetten maar ook door kranten uit te geven en culturele

³² Kenneth M Wells, 'In God's Image: The Christian, the Individual, and the Nation in Colonial Korea', in *The Dignity of Nations*, door John Fitzgerald en Sechin Y. S. Chien (Hong Kong: Hong Kong University Press, HKU, 2006), 165–87.

³³ Zie meer hierover onder het kopje 'huidige debat'

³⁴ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 119.

³⁵ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 132.; Erez Manela, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism* (Cary, United States: Oxford University Press, Incorporated, 2007), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=415986>, 119-120.

³⁶ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 132.; Dennis L. McNamara, 'Comparative Colonial Response: Korea and Taiwan', *Korean Studies* 10 (1986): 54–68, 66.; Manela, *The Wilsonian Moment*, 125.; Sebastian C. H. Kim, *A history of Korean Christianity* (New York: Cambridge University Press, 2015), 117.

activiteiten te houden. Ook werden er politieke organisaties opgericht die bewegingen in Korea vanuit het buitenland steunden.³⁷ Syngman Rhee, die gezien wordt als de grondlegger van de Koreaanse christelijke kerk, werd uiteindelijk zelfs de eerste president van Zuid-Korea.³⁸ Om een volledig beeld te geven van de interactie tussen de protestantse groepen en Koreaans nationalisme zal dus ook de relatie tussen het protestantisme en de nationalistische activiteit in deze emigratiegemeenschappen in beeld gebracht moeten worden.

Huidige debat

De huidige literatuur waarin de verhouding tussen protestantisme en (internationaal) Koreaans nationalisme wordt geanalyseerd is vaak gefocust op het verklaren van de dramatische groei van het protestantisme in Korea. Als medeoorzaak hiervan wordt de relatie tussen protestantisme en nationalisme gegeven.³⁹ Een van de boeken over dit onderwerp is Wi Jo Kang's *Christ and Caesar in Modern Korea: A History of Christianity and Politics*.⁴⁰ Hierin beschrijft hij de ontwikkelingen van het christendom in Korea in het licht van de politieke ontwikkelingen van Korea. Hij stelt dat het succes van het christendom mede komt door politieke bewegingen in het land en de identificatie van het christendom hiermee. Een ander werk is *Protestantism and Politics in Korea* van Chung Shin Park.⁴¹ Ook hij bracht de politieke geschiedenis van het protestantisme in Korea in kaart. Beide werken bevatten enkele andere zienswijzen die met name duidelijk worden door de kritiek van Lee op beide werken. Lee, medevoorzitter van de Korean Religions Group van de American Academy of Religion, stelt bij het boek van Wi Jo Kang dat het geen goede verklaring geeft voor hoe het christendom met de onafhankelijkheidsstrijd geïdentificeerd kon worden. Lee vindt dat Kang te weinig aandacht geeft aan de apolitieke houding van de zendelingen en hoe dit de identificatie van het christendom met de onafhankelijkheidsstrijd niet zou ondermijnen.⁴² Chung Shin Park beschrijft daarentegen met meer nadruk hoe het protestantisme in het koloniale tijdperk inderdaad lang niet altijd

³⁷ Kim, *A history of Korean Christianity*, 117.

³⁸ David Yoo, *Contentious Spirits: Religion in Korean American History, 1903-1945* (Redwood City, United States: Stanford University Press, 2010), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=544007>, 58.

³⁹ Zie bijvoorbeeld het werk van T.S. Lee in Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement.'

⁴⁰ Kang, *Christ and Caesar in modern Korea*.

⁴¹ Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 2003.

⁴² Timothy S. Lee, review of *Review of Christ and Caesar in Modern Korea: A History of Christianity and Politics*, door Wi Jo Kang, *Church History* 67, nr. 2 (1998): 442-44.

het centrum van nationalisme was. Na 1919 speelde het nationalisme voornamelijk in communistische en socialistische kringen, waar veel protestanten zich van afkeerden. Toch heeft Lee ook kritische kanttekeningen bij dit boek. Lee stelt dat vanaf 1905 de houding van de kerk al apolitiek was en dat Park daarom de fout in gaat wanneer hij de protestantse kerk in vroeg koloniaal Korea beschrijft als de broeiplaats van Koreaans nationalisme.⁴³ Lee ontkent in zijn eigen werk rond dit onderwerp echter de relatie tussen het protestantisme en het nationalisme niet. Zelf schrijft hij over hoe politiek een rol speelde in het succes van het protestantisme in Korea en dat protestantisme en Koreaans nationalisme positief met elkaar geassocieerd werden.⁴⁴ Hij focust hierbij op de March First Movement, waarbij duizenden Koreanen demonstreerden en de onafhankelijkheidsverklaring werd voorgelezen. Lee beschrijft deze gebeurtenis als ‘de meest krachtige ontmoeting van het protestantisme met het Koreaans nationalisme.’⁴⁵ Lee ziet dus duidelijk een connectie tussen protestantisme en nationalisme en dat er een positieve associatie tussen beide concepten bestaat. Hij blijft echter kritisch en neemt in zijn analyses mee dat de zendelingen apolitiek wilden blijven en de kerk lang niet altijd een broeiplek van nationalisme genoemd kon worden. Dit zijn aspecten waar Wi Jo Kang en Park Chung-Shin volgens Lee te snel aan voorbij gaan.

Deze huidige literatuur mist regelmatig een duidelijke definitie van Koreaans nationalisme. In zowel het werk van Wi Jo Kang als Chung Shin Park blijft zo’n definitie vrijwel onbesproken. Beide werken bespreken zowel de progressieve stromingen van voor de koloniale periode als het specifieke antikoloniale verzet. Ondanks dat is er weinig aandacht voor mogelijk verschil in nationalisme tussen deze bewegingen en hoe Koreaans nationalisme in deze contexten gedefinieerd zou moeten worden. Waar Lee wel een definitie van Koreaans nationalisme vormt, blijft hij in deze definitie algemeen en lijken antikoloniaal nationalisme en andere, soms oudere vormen van nationalisme samen onder deze definitie geschaard te worden.⁴⁶

Concluderend kan gesteld worden dat de verstrengeling tussen Koreaans nationalisme en het protestantisme in Korea op verschillende manieren is beschreven. Hierin zijn wisselende geluiden te horen over de houding van het protestantisme ten

⁴³ Timothy S. Lee, ‘Protestantism and Politics in Korea (Review)’, *Korean Studies* 27, nr. 1 (2003): 153–57.

⁴⁴ Lee, ‘A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,’ 119.

⁴⁵ Lee, 133.

⁴⁶ Zie de bespreking van Lee’s definitie onder het kopje ‘Nationalisme’

opzichte van het nationalisme. In veel van deze werken is weinig expliciete aandacht voor het verschil tussen antikoloniaal nationalisme en andere vormen van nationalisme. In deze scriptie zal onderzocht worden welke rol het Koreaans protestantisme in de nationalistische beweging speelde onder de Japanse kolonisatie van Korea van 1910 tot 1945. Hierbij zal kritisch worden gekeken naar de verhouding tussen antikolonialisme en nationalisme en de interactie van de protestantse kerk met beide concepten. Daarnaast zal op internationaal niveau de invloed van de kerk op Koreaans nationalisme geanalyseerd worden.

2. Geschiedenis van het Koreaans protestantisme en nationalisme

Voor de annexatie van Korea door Japan in 1910 was het protestantisme al aanwezig in Korea. In deze historische introductie zal de geschiedenis van het protestantisme van zijn intrede in Korea tot aan het begin van de koloniale periode uiteengezet worden. Hiermee kan de plek en houding van de protestantse bewegingen aan het begin van de kolonisatie geduid worden.⁴⁷

Intrede van het protestantisme

Het protestants christendom arriveerde in Korea in de tweede helft van de negentiende eeuw. In deze tijd heette Korea Choseon en was de neo-confuciaanse Choseon dynastie aan de macht onder leiding van een koningshuis. Deze dynastie bestond al sinds de 14^e eeuw en zou bestaan tot 1910. De macht van deze dynastie was echter sterk afgenomen in de tweede helft van de 19^e eeuw. Binnen de neo-confucianistische overheid en elite van Choseon was onrust en verdeeldheid waardoor corruptie en uitbuiting van het volk een prominent probleem was.⁴⁸ Het was een tijd met veel opstanden. Choseon was van oorsprong xenofobisch; ze waren bekend met de westerse kolonisatie van China en wilden zich hier ver van houden. Richting het einde van de 19^e eeuw werd Choseon echter gedwongen om verdragen te sluiten met Japan, de Verenigde Staten en meerdere westerse machten.⁴⁹ Hierdoor stond Korea meer open voor het overnemen van westerse cultuur, zolang dit hun land zou versterken.⁵⁰ In deze tijd van behoefte aan maatschappelijke en politieke hervorming en modernisatie kwam het protestants christendom Korea binnen.⁵¹

In negentiende-eeuws Choseon was confucianisme, boeddhisme en sjamanisme

⁴⁷Dit historisch kader is voornamelijk gebaseerd op de historische gegevens zoals weergegeven en/of samengevat in het werk van T.S. Lee, Chung Shin Park, Kirsteen en Sebastian Kim, en Alfred Wasson. Zie Timothy S. Lee, 'A Crucial Factor in Evangelicalism's Success in (South) Korea: Coalescence with Nationalism and Anticommunism', *Religion Compass* 5, nr. 11 (2011): 646–55.; Chung-Shin Park, *Protestantism and Politics in Korea* (Seattle, United States: University of Washington Press, 2003), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=3444430>.; Kirsteen Kim en Sebastian C. H. Kim, red., 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876–1910', in *A History of Korean Christianity* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 54–106.; Alfred W. Wasson, *Church growth in Korea, Studies in the world mission of Christianity. Occasional papers 1* (New York: International Missionary Council, 1934).

⁴⁸ Lee, 'A Crucial Factor in Evangelicalism's Success in (South) Korea,' 48.; Timothy S. Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement.', *Church History* 69, nr. 1 (2000): 116–42, 125.

⁴⁹ Lee, 'A Crucial Factor in Evangelicalism's Success in (South) Korea,' 647.; Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 119.; Donald Baker e.a., *Sources of Korean Tradition: Volume 2: From the Sixteenth to the Twentieth Centuries* (Columbia University Press, 2000), 221-226.

⁵⁰ Lee, 'A Crucial Factor in Evangelicalism's Success in (South) Korea,' 647.

⁵¹ Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 119.

diep geworteld in de samenleving. Met name het confucianisme was eeuwenlang door de Choseon dynastie in de samenleving doorgevoerd. In deze tijd kwam het protestantisme Korea binnen door middel van contact met China, zonder inmenging van zendelingen.⁵² Het protestants christendom was al eerder bekend in China, in 1823 werd de eerste Chinese bijbel gepubliceerd en in 1870 was er al veel christelijke literatuur beschikbaar. Via contact met christenen en zendelingen in China arriveerde deze literatuur in Korea. De eerste Koreaanse Bijbelboeken werden in 1882 vertaald op initiatief van een Chinese zending. Koreanen die in contact stonden met deze zending werden de eerste Koreaanse protestantse leiders die nog voor 1884 gemeenschappen stichtten.⁵³ In 1884 arriveerde de eerste westerse protestantse zending Horace Allen als arts in een Korea waar het protestantisme al gedeeltelijk bekend was⁵⁴ en christelijke lectuur wijd, maar illegaal, beschikbaar was.⁵⁵ Kort na de aankomst van Allen vindt de *Gapsin Coup* plaats door de *Korean Reform Party*. Zij wilden moderniserings-hervormingen doorvoeren gebaseerd op Japanse systemen. Deze mislukte coup werd gesteund door Japan en de leiders van de coup hadden contact met westerse zendelingen in het buitenland. Desondanks bleef de relatie tussen de zendelingen en koninklijke familie goed doordat de neef van de koningin, die gewond was geraakt in de coup, door medische hulp van Allen genas.⁵⁶ In de daaropvolgende jaren bleef het christendom groeien. Naast de presbyteriaanse missie die al tien jaar actief was begonnen de Noordelijke methodisten een missie in 1896. Aan het begin van deze missie rapporteerden de methodisten 854 leden en de presbyterianen 1145 leden.⁵⁷ In het jaar 1900 waren er al 12599 presbyteriaanse protestanten en 6686 methodisten.⁵⁸ Protestantse gemeenschappen en zending waren in deze tijd dus al verspreid en georganiseerd.

Hervormingsbewegingen

Korea verkeerde voor de intrede van zendelingen in een zoektocht naar hervorming. Chung Shin Park benoemt hierin de aanwezigheid van twee stromingen: de conservatieven en de progressieven. De conservatieven houden vast aan het

⁵² Park, 21.; Kim en Kim, 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876–1910', 56.

⁵³ Kim en Kim, 54-56.

⁵⁴ Kim en Kim, 62.; Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement.' 124.

⁵⁵ Kim en Kim, 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876–1910,' 57.

⁵⁶ Kim en Kim, 62-63.

⁵⁷ Wasson, *Church growth in Korea*. Wasson refereert hierbij naar Daniel L. Gifford, *EveryDay Life in Korea* (New York, 1898), 230.

⁵⁸ Wasson, 166.

confucianisme en willen maatschappelijke hervormingen langs de bestaande ideologie doorvoeren. De progressieven zien westerse civilisatie als oplossing en motor voor modernisering. Binnen deze laatste stromingen bevonden zich enkele christenen die al in Korea aanwezig waren nog voordat Allen het land binnenkwam. De connectie tussen de progressieve hervormingsbeweging en het christendom werd versterkt doordat veel onderdelen van het christendom zich tegen een confucianistische samenleving keerden. Zoals het gelijkstellen van de elite en het volk en het afschaffen van voorouderrituelen, die de basis van de confuciaanse samenleving vormden.⁵⁹ De intrede van het protestantisme begon onder andere met de bekeringen van personen die zich vervreemd voelden van het confucianisme en zich op hervorming richtten.⁶⁰ Chung Shin Park stelt dat in 19^e-eeuws Korea met een groeiend protestantisme de kerk de organisatie was die de inspiratie en organisatiebasis kon zijn voor de hervormingsbeweging en die hervorming onder het vaandel van religieuze missie aanmoedigde. Hij stelt dat de zendelingen scholen en debatclubs openden die Koreanen trinden in debat, discussie en het leiden van sociale organisaties.⁶¹ Deze sterke stellingname van de protestantse kerk als voedingsbodem van Koreaans nationalisme wordt door T.S. Lee echter sterk aangevallen. Hij stelt dat de zendelingen apolitiek wilden blijven en juist nationalistisch sentiment wilden onderdrukken.⁶² Wat staat is dat sommigen van de Koreaanse elite protestantisme zagen als stap richting modernisatie en de christelijke boodschap met name in het teken zagen van sociale hervorming en deels als een politieke stroming.⁶³

De Independence Club

In 1896 wordt de *Independence Club* opgericht door twee Koreaanse mannen die voor hun terugkeer naar Korea in Amerika gestudeerd hadden en tot het christendom waren bekeerd.⁶⁴ De *Independence Club* stond op voor enkele hervormingen op economisch en politiek gebied en in het begin luisterde de koning daarin naar de club.⁶⁵ De club bestond oorspronkelijk uit hoge ambtenaren en intellectuelen maar vervolgens uit steeds meer personen vanuit de algemene bevolking. Hieronder bevonden zich 'nieuwe intellectuelen', die scholing hadden ontvangen aan de scholen van zendelingen en leidende posities in de

⁵⁹ Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 119-120.

⁶⁰ Park, 120.

⁶¹ Park, 120-124.

⁶² Lee, 'Protestantism and Politics in Korea (Review)'.

⁶³ Kim en Kim, 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876-1910,'81.

⁶⁴ Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 125.

⁶⁵ Kim en Kim, 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876-1910,'81.

kerk hadden. De club wilde een democratisch politiek systeem tot stand brengen en had verder als doel het volk te onderwijzen en informeren over politieke zaken. De club deed dit door een dagelijkse krant uit te geven in zowel Koreaans als Engels. Tegenstand tegen de club groeide en de club viel in 1898 uiteen na de gevangenschap van veel leiders door conservatieve confucianistische regeringsleiders bij demonstraties voor onder andere een constitutionele regering.⁶⁶

Protestantisme na het protectoraat van 1905

De verstrengeling van hervormingswil en protestantisme is echter geen simpele relatie die eenduidig met nationalisme geassocieerd kan worden. Nadat Korea onder het protectoraat van Japan viel in 1905 ontmoedigde de kerk politieke actie, gewapende opstand en de onafhankelijkheidsbewegingen binnen de kerk. De zendelingen wilden politieke activiteiten binnen de kerk verbieden en zich hiermee neutraal opstellen, zodat Japan zich niet tegen de kerk en het zendingswerk zou keren. De zendelingen accepteerden hiermee de overheersing van Japan tot de teleurstelling van veel kerkgangers, die de kerk verlieten. Dit bracht de kerk in een positie waarmee zij gezien zou kunnen worden als tegenstander van de onafhankelijkheidsbeweging.⁶⁷

In 1907 vond er een geestelijke opwekking plaats in Korea. In deze opwekking bekeerden veel Koreanen zich tot het christendom en werd het Koreaans protestantisme meer Koreaans van aard doordat eigen gebruiken gevormd werden.⁶⁸ In 1907 werd ook de *New peoples association* opgericht door kerkelijke leiders en gelovige activisten. Dit werd al snel de grootste patriottische organisatie die als doel een onafhankelijk Korea had. Enkele personen in de leidende posities waren eerder betrokken geweest bij de *Independence Club*. Volgens Chung Shin Park was de kerk een belangrijke basis en hoofdkwartier van deze organisatie en stelden Koreanen grote hoop op de kerk.⁶⁹ Toch stonden de zendelingen officieel aan de kant van Japan toen Korea in 1910 geannexeerd werd. Niet alleen accepteerde ze de aanwezigheid van Japan, maar ook lieten zij weten Japan te zien als een partij waarmee samengewerkt kon worden om de Koreanen te verlichten.⁷⁰ Wat we zien tegen het jaar 1910 is een kerk die snel gegroeid is en bestaat

⁶⁶ Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 128.

⁶⁷ Lee, 'A Crucial Factor in Evangelicalism's Success in (South) Korea,' 49.; Kim en Kim, 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876-1910,' 98.

⁶⁸ Kim en Kim, 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876-1910,' 95.

⁶⁹ Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 130-131.

⁷⁰ Lee, 'A Crucial Factor in Evangelicalism's Success in (South) Korea,' 649.

uit ongeveer 125.000 leden.⁷¹ Veel Koreanen associeerden de kerk, ondanks dat de zendelingen pleitten voor neutraliteit, met nationalistische sentimenten en het gevecht voor onafhankelijkheid, modernisatie en Koreaanse cultuur. Hoewel de zendelingen zich uitspraken tegen politieke actie was er sprake van impliciete aanmoediging van nationalisme door de vele activiteiten en eigenschappen van de kerk en de associatie met politiek activisten.⁷²

Conclusie

Als we Brubakers aanpak volgen kunnen in dit historisch kader aspecten van het Koreaans protestantisme gehoord worden die de groei van onafhankelijkheidsstrijd en nationalisme in deze periode verklaren. De invloed van het protestantisme op bepaalde hervormings- en moderniseringsbewegingen, de organisatiestructuur van de kerken en de rol van protestantse Koreanen in het opzetten van onafhankelijkheidsbewegingen zijn enkele van deze aspecten. Anderzijds kan de protestantse beweging niet volledig pro-nationalistisch en de grootste drijfkracht achter het nationalisme genoemd worden. Vanuit protestantse hoek kwam ook apolitek en anti-nationalistisch geluid en een gelaten acceptatie van Japanse inmenging. Hoewel het protestantisme in de voor-koloniale periode de groei van nationalistisch sentiment deels kan verklaren, kan hier daarom niet té veel waarde aan gehecht worden. Ondanks dat religie en nationalisme elkaar in deze periode regelmatig raakten, blijven het losse bewegingen waarvan het protestantisme soms het nationalisme versterkte en soms afzwakte. In deze periode was er een grote dualiteit in houdingen op het gebied van protestantisme, verzet en nationalisme. Met deze dualiteit begon de koloniale periode van Korea.

⁷¹ Lee, 648.

⁷² Kim en Kim, 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876–1910,'91.

3. De houding van protestants Korea ten opzichte van de Japanse kolonisator

Het protestantse landschap gedurende de Japanse kolonisatie is complex en divers. Het bestond uit meerdere protestantse, theologische en politieke stromingen. Daarnaast was de houding van Japan ten opzichte van Korea en de christelijke gemeenschap niet consistent in de periode van 1910 tot 1945. Deze factoren moeten meegenomen worden om een beeld te kunnen schetsen van de houding die de protestantse gemeenschap had tot de Japanse overheersers en de nationalistische bewegingen. Wi Jo Kang benoemt dit wanneer hij zegt dat de relatie tussen protestantse groepen en de staat in deze periode niet simpelweg neergezet kan worden als meewerkend of conflicterend met de Japanse overheersers. Deze relatie bevat ontwikkeling en verandering die door historische gebeurtenissen gedurende de Japanse kolonisatie beïnvloed is.⁷³ In dit hoofdstuk zal de relatie tussen het protestantisme en de Japanse overheersing besproken worden aan de hand van drie protestantse groepen. De eerste groep zijn de buitenlandse protestantse zendelingen. Daarna zullen de Koreaanse protestanten worden besproken en als laatste de protestantse intellectuelen.

Zendelingen

In 1910 ging het Japanse protectoraat van 1905 over op volledige annexatie van Korea, waardoor Korea een Japanse kolonie werd. Japan begon met het doorvoeren van hun visie waarbij ze één volk wilden maken van Koreanen en Japanners.⁷⁴ Hiervoor implementeerden zij een assimilatiebeleid van culturele en linguïstiek integratie.⁷⁵ Op dit punt stelden de (buitenlandse) zendelingen in Korea zich als protestantse groep voornamelijk positief op ten opzichte van Japan. Zij wilden dat Japan hen gunstig gesteld was, zodat zij hun zendingsacties en kerkactiviteiten zouden mogen behouden. De zendelingen waren daarom op hun hoede voor de politieke activiteit die speelde onder gelovige Koreanen in hun kerken. Ze probeerden deze nationalistische tendensen te

⁷³ Wi Jo Kang, 'Church and State Relations in the Japanese Colonial Period', in *Christianity in Korea*, onder redactie van Robert E. Buswell, Robert E. Buswell Jr., en Timothy S. Lee (Honolulu: University of Hawaii Press, 2005), 97–115, 97.

⁷⁴ Mark E. Caprio, *Japanese Assimilation Policies in Colonial Korea, 1910-1945* (Seattle, UNITED STATES: University of Washington Press, 2009),

<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=3444233>, 198.

⁷⁵ McNamara, 'Comparative Colonial Response,' 60-61.

verminderen en zich apolitiek op te stellen.⁷⁶ De zendelingen spraken met lof over de Japanse overheersers en zochten naar samenwerking met Japanse ambtenaren. Acceptatie van de Japanse regering werd in presbyteriaanse kringen officieel beleid, zo stelde de secretaris van de presbyteriaanse missie in Korea.⁷⁷ Japan werd door sommigen ook wel gezien als een partij waarmee samengewerkt kon worden om de Koreaanse bevolking ‘te verlichten.’⁷⁸

Ondanks het positieve sentiment van de zendelingen bleef Japan achterdochtig tegenover de Koreaanse kerken. Deze goed georganiseerde groep zagen zij als een dreiging.⁷⁹ Hierom begon in 1911 de *Conspiracy trial* waarbij 124 mensen, waarvan 98 christen, beschuldigd werden van moord op de Japanse gouverneur generaal van Korea. Veel christelijke leiders uit steden met een aanzienlijke christelijke populatie werden opgepakt.⁸⁰ De leiders van de zendelingen en de zendingsraad spraken zich stellig uit tegen deze Japanse acties en in reactie liet Japan bijna alle gevangenen los. Er kwamen echter veel beleidsregels die het werk en functioneren van de kerken en de vele scholen die door zendelingen waren opgericht moeilijker maakten. Zo werd het bijna onmogelijk voor zendelingen om hun medisch werk nog uit te voeren en moest er toestemming gevraagd worden voor het openen van een kerk en het aannemen van personeel in kerken.⁸¹ Ook de christelijke scholen werden door Japan verdacht doordat het verantwoordelijkheidsgevoel voor de natie en de missie in deze scholen groeiden.⁸² Vanaf 1915 mochten deze scholen niet meer les geven vanuit de bijbel.⁸³ Ook werden maatregelen ingevoerd waardoor de scholen binnen enkele jaren zouden sluiten, hoewel dit door de March First Movement van 1919 weer werd tegengehouden.⁸⁴ Door deze maatregelen begonnen de zendelingen zich meer tegen Japan af te zetten en hun steun te

⁷⁶ Lee, ‘A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,’ 127-128.

⁷⁷ Kang, ‘Church and State Relations in the Japanese Colonial Period,’ 97. Arthur J. Brown, secretaris van de presbyteriaanse missie stelde dit een brief aan Masanao Hanihara, gedateerd Feb. 16, 1912, in the Presbyterian Library, New York. Zie Kang, 2005, 97.

⁷⁸ Lee, ‘A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,’ 128-129.

⁷⁹ James H. Grayson, *Korea - a Religious History: A Religious History* (London, UNITED KINGDOM: Routledge, 2002), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=1542769>, 160.

⁸⁰ Grayson, 160; Kang, ‘Church and State Relations in the Japanese Colonial Period,’ 99.

⁸¹ Kang, ‘Church and State Relations in the Japanese Colonial Period,’ 100-101.

⁸² Kenneth M Wells, ‘In God’s Image: The Christian, the Individual, and the Nation in Colonial Korea’, in *The Dignity of Nations*, door John Fitzgerald en Sechin Y. S. Chien (Hong Kong: Hong Kong University Press, HKU, 2006), 165–87, 174.

⁸³ Kang, ‘Church and State Relations in the Japanese Colonial Period’, 101.

⁸⁴ Wells, ‘In God’s Image: The Christian, the Individual, and the Nation in Colonial Korea,’ 174.

tonen voor een onafhankelijke Koreaanse staat.⁸⁵

Een keerpunt was de March First Movement van 1919 waarbij het Koreaanse volk in opstand kwam. In grote getalen protesteerden zij op straat terwijl op verschillende plekken door het land onafhankelijkheidsverklaringen werden voorgelezen. Lee noemt de March First Movement een nationaal monument waarbij er een duidelijke associatie ontstond tussen het Koreaans nationalisme en de spirituele interesses van het protestantisme.⁸⁶ Kane en Park noemen het een spectaculair nationalistisch ritueel dat de link tussen het protestantisme en het patriotisme tot stand bracht.⁸⁷ De March First Movement was een beweging die georganiseerd werd door religieuze leiders van Korea.⁸⁸ Hoewel de zendelingen niet betrokken waren bij de voorbereiding van de demonstraties, en zij participatie in eerste instantie ontmoedigden, bleven zij niet inactief. Bij het zien van het gewelddadige terneerslaan door de Japanners ontfermden zij zich met medische zorg over de gewonden en brachten zij de gewelddadigheden onder internationale aandacht. De demonstraties leidden tot een versoepeling van enkele Japanse maatregelen doordat zowel de zendelingen als de internationale omgeving zich negatief uitspraken over het Japanse geweld. Zo mochten Koreanen enkele kranten en tijdschriften uitbrengen, werd er een nieuwe gouverneur aangesteld, mocht de bijbel en de Koreaanse taal weer onderwezen worden in scholen en was toestemming aanvragen voor de oprichting van nieuwe kerken niet meer nodig.⁸⁹ De verhouding tussen de protestantse groepen en Japan leek in de periode hierna minder te botsen, maar in de jaren '30 werd uitvoering van Japanse shintorituëlen voor Koreanen verplicht onder het culturele assimilatiebeleid. Volgens Japan waren dit vooral patriottische rituelen en geen religieuze activiteiten. Veel christenen vonden deze vooroudervereringsrituelen problematisch omdat zij dit zagen als afgoderij en weigerden om ze uit te voeren. Na veel druk vanuit de Japanse overheersers gaven de methodisten in 1937 toe aan het uitvoeren van shintorituëlen en de presbyterianen volgden in 1938. Vanaf deze tijd werden protestantse gemeenschappen meer en meer gecontroleerd door de overheid en met het uitbreken van de oorlog tussen

⁸⁵ Grayson, *Korea - a Religious History*, 160.

⁸⁶ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 142.

⁸⁷ Danielle Kane en Jung Mee Park, 'The Puzzle of Korean Christianity: Geopolitical Networks and Religious Conversion in Early Twentieth-Century East Asia', *American Journal of Sociology* 115, nr. 2 (1 september 2009): 365-404, 373.

⁸⁸ Grayson, *Korea - a Religious History*, 160.

⁸⁹ Wells, 'In God's Image: The Christian, the Individual, and the Nation in Colonial Korea,' 175; Kang, 'Church and State Relations in the Japanese Colonial Period,' 104-106; Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 136-137.

Japan en de Verenigde Staten in 1940 vertrokken de meeste buitenlandse zendelingen uit Korea.⁹⁰

Waar zendelingen zich ten eerste positief opstelden tegenover de Japanse overheid en langzaam meer betrokken raakten bij de onafhankelijkheidsbeweging in de March First Movement, probeerden zij lange tijd apolitiek te blijven en dus niet antikoloniaal en niet nationalistisch betrokken te zijn. Hiermee ontmoedigden zij nationalistische tendensen en droegen zij niet bij aan het bestaan van het Koreaans nationalisme. Ook het initiële verzet tegen de cultureel Japanse shintorituelen werd snel opgegeven. Met de March First Movement wijken zij het meest van hun apolitieke houding af maar niet vanuit nationalistische of antikoloniale beweegredenen maar uit empathie voor het lijden van de Koreaanse bevolking onder de agressieve reactie van Japan op de demonstraties. Mede door deze acties werden Japanse maatregelen verzwakt waardoor onder andere Koreaanse kranten uitgegeven konden worden en de Koreaanse taal in scholen kon worden gebruikt waardoor er meer ruimte kwam voor de Koreaanse taal en cultuur.

Koreaanse protestanten

Veel protestantse Koreaanse christenen waren teleurgesteld in de positieve houding van de zendelingen ten opzichte van de annexatie en Japanse overheersing. Veel van hen die politieke aspiraties hadden en in de kerk en haar organisatorische organen een bondgenoot zochten, keerden zich af van de kerk. Het beeld van de kerk als mogelijk middel om Korea te redden nam af, alsmede het aantal dopen en bekeringen.⁹¹ Deze afname kwam ook doordat de kerk mede door de *Conspiracy Trial* niet meer als veilige plek werd gezien.⁹²

In de March First Movement waren de Koreaanse christelijke leiders, in tegenstelling tot de zendelingen, wel moedwillig betrokken bij de organisatie. De onafhankelijkheidsverklaring die een grote rol speelde in de demonstratie was ondertekend door drieëndertig religieuze leiders waarvan meer dan de helft protestanten waren.⁹³ In het volgende hoofdstuk zal er meer aandacht geschonken worden aan de invloedrijke March First Movement en de participatie van Koreaanse protestanten in deze beweging.

De Koreaanse protestanten zetten zich, in tegenstelling tot de zendelingen, in voor

⁹⁰ Kang, 'Church and State Relations in the Japanese Colonial Period', 108-111.

⁹¹ Lee, 130; Alfred W. Wasson, *Growth in Korea. Studies in the World, Mission of Christianity, Occasional Papers 1* (New York: International Missionary Council, 1934), 78, 96.

⁹² Wasson, *Growth in Korea. Studies in the World*, 96.

⁹³ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 85.

de onafhankelijkheidsstrijd en uitten zich hiermee actief nationalistisch en antikolonialistisch. Dit is merkbaar in hun teleurstelling over de houding van de kerk en hun participatie in de organisatie van de March First Movement.

Protestantse intellectuelen

Een protestantse groep die in dit hoofdstuk nog weinig is besproken, maar invloedrijk was in de onafhankelijkheidsbewegingen, is de protestantse intellectuelen. Meerdere Koreanen die vooraan stonden in de nationalistische en reformistische bewegingen vonden hun inspiratie in het protestantisme. Voorbeelden hiervan zijn Yi Kwangsu (1892-1950), Ahn Changho (1878-1938) en Yun Chiho (1864-1945). In hun eigen ideeën rondom nationalisme is mogelijk een verschil te zien tussen antikolonialisme en nationalisme. Wells⁹⁴ beschrijft deze intellectuelen en hun gedachtegoed. Yi Kwangsu was één van de intellectuelen die in het Christendom een mogelijke ‘civiliserende’ functie zag. Volgens Yi had een natie een grond van idealen nodig en daarvoor zou het christendom nuttig zijn. Verder zou het christendom, in Yi’s sociaal-darwinistische visie van naties, Koreanen een wil kunnen geven om de natie te laten overleven.⁹⁵ Yun Chiho meende ook dat een goede beschaving een goede grond aan idealen nodig had. Daarnaast paste hij de christelijke leer van voorzienigheid toe om de toestand van Korea een plek te geven. De overheersing van Korea door Japan zou een manier zijn om Koreanen te straffen, maar ook om het Koreaanse volk stil te zetten en daardoor de Koreaanse natie te laten herleven. Er moest dus naar de eigen fouten en mogelijkheden tot zelfverbetering gekeken worden om de Koreaanse natie nieuw leven in te kunnen blazen.⁹⁶ Ahn Changho was een Koreaanse christen die beïnvloed was door de manier waarop de Koreaanse kerk haar kerken democratisch en zelfbesturend opzette. Hij schreef veel onafhankelijkheidsverklaringen en was betrokken bij zowel nationaal verzet in Korea als de internationale bewegingen die zich inzetten voor Koreaanse onafhankelijkheid. De verklaringen en constituties die hij opstelde waren geïnspireerd door wat hij geleerd had over zelfbesturing en organisatie in de kerk.⁹⁷ Ahn focuste daarnaast ook op de individuele verantwoordelijkheid die elk persoon had voor de natie en dat deze verantwoordelijkheid lag in de persoonlijke moraliteit. Wat van belang was voor de natie

⁹⁴ Wells, ‘In God’s Image: The Christian, the Individual, and the Nation in Colonial Korea’.

⁹⁵ Wells, ‘In God’s Image: The Christian, the Individual, and the Nation in Colonial Korea,’ 168.

⁹⁶ Wells, 171.

⁹⁷ Jacqueline Pak, ‘Cradle or Covenant: Ahn Changho and the Christian roots of the Korean Constitution’, in *Christianity in Korea*, onder redactie van Robert E. Buswell, Robert E. Buswell Jr., en Timothy S. Lee (Honolulu, United States: University of Hawaii Press, 2005), 116–48, 140.

was het opbouwen van gemeenschappen die bestaan uit individuen die onafhankelijke burgers konden zijn.⁹⁸ Er lag dus een verband tussen het individu en de natiestaat. Deze focus op ontwikkeling van het individu, zoals bij Yun Chiho, leverde enthousiasme op voor het verbeteren van de Koreaanse sociale situatie. Alhoewel individuele spirituele ontwikkeling belangrijker was dan politiek, was er wel plaats voor politiek aangezien er een relatie bestond tussen het individu en de natie.⁹⁹

Sommige christenen wilden echter een duidelijke scheiding aanhouden tussen spirituele en seculiere doelen. Kim Kyosin was één van hen. Christenen zouden alleen gehoorzaam aan God en zijn normen en als getuige van het evangelie hoeven te leven. Als op deze manier leven zou leiden tot sociale hervormingen zou dit mogen, maar het zou nooit het doel van christelijke actie moeten zijn. Dat doel is redding van de ziel en het eeuwige leven.¹⁰⁰ In dit soort (co-incidenteel) nationalisme kan een onderscheid gezien worden tussen actief antikolonialisme en nationalisme, iets wat in de Koreaanse kwestie vaak als eenzelfde concept wordt gezien. We zien bij Yun en Ahn echter dat individuele ontwikkeling de grond is voor redding van de Koreaanse natie. Hierbij wordt de overheersing van Japan zelfs als een mogelijk middel tot deze redding gezien, waarbij Japan niet simpelweg als de enige kwaaddoener neergezet kan worden, maar er ook zelfreflectie nodig is. Dit nationalisme lijkt puur antikoloniaal sentiment te overstijgen en streeft naar een redding van de Koreaanse natie door individuele ontwikkeling en de bouw van sterke gemeenschappen die bestaan uit goede individuen. Hier dragen religieuze concepten bij aan nationalistische ideeën, maar deze ideeën zijn niet volledig antikolonialistisch te noemen.

De intellectuele Koreaanse protestanten hadden organisatorisch veel invloed op de onafhankelijkheidsbeweging en ondernamen vaak concreet actie voor de Koreaanse natie. Ondanks dat deze denkbeelden niet altijd actief antikolonialistisch waren, droegen zij bij aan de aanwezigheid van vormen van nationalisme in Korea en kunnen zij de aanwezigheid van specifieke vormen van Koreaans nationalisme verklaren.

Conclusie

We zien in deze periode factoren van het protestantisme in Korea die een deel van het bestaan van de nationalistische bewegingen in Korea verklaren en tegelijkertijd aspecten

⁹⁸ Wells, 'In God's Image: The Christian, the Individual, and the Nation in Colonial Korea,' 174.

⁹⁹ Wells, 178.

¹⁰⁰ Wells, 178-180.

die het bestaan van antikoloniale nationalistische bewegingen tegenwerkten. De relatie tussen religie en nationalisme blijft door deze diversiteit complex. Binnen de verschillende groepen komen nationalisme en religie op andere manieren bij elkaar. Aspecten van het handelen van de zendelingen kunnen gezien worden als zowel opbouwend als afzwakkend voor de groei en kracht van het nationalisme. En waar de protestantse christenen actief bijdroegen aan zowel de nationalistische als antikoloniale beweging droegen de intellectuelen bij aan het bestaan van nationalistische ideeën, die niet altijd antikoloniaal waren.

4. Protestantse activiteit in de March First Movement

De March First Movement was een demonstratie voor zelfbeschikking in 1919 en is een belangrijke gebeurtenis wat betreft het Koreaans nationalisme gedurende de Japanse kolonisatie. Duizenden Koreanen over het hele land demonstreerden tegen de Japanse overheersing en voor Koreaanse onafhankelijkheid. De March First Movement creëerde een nationaal bewustzijn voor veel Koreanen doordat zij verbonden werden in hun wens van zelfbeschikking.¹⁰¹ Veel onderzoekers zijn het eens dat deze opstand een belangrijke rol speelt in de totstandkoming van een duidelijke connectie tussen het Koreaans protestantisme en het Koreaans nationalisme.¹⁰² In de koloniale periode is dit daarom de meest significante gebeurtenis om te bespreken wat betreft de relatie tussen protestantisme en nationalisme. In dit hoofdstuk zal de rol van protestantse christenen in deze opstand geanalyseerd worden. Er wordt hierbij opnieuw onderscheid gemaakt tussen de zendelingen en Koreaans protestantse leiders. Ook zal het effect worden beschreven dat de opstand had op hoe de relatie tussen het protestantisme en nationalisme in Korea werd ervaren. Daarnaast zal bekeken worden hoe het protestantisme en het nationalisme met elkaar verwickeld waren binnen de verschillende protestantse groepen en of deze concepten in de March First Movement in elkaar overliepen.

De March First Movement vond plaats op 1 Maart 1919. Historici zijn het er in het algemeen over eens dat met name drie factoren de demonstraties tot stand brachten. Volgens Lee is de eerste factor de Koreaanse wens voor onafhankelijkheid. De tweede factor was de Japanse kolonisatie die het volk en de Koreaanse cultuur sterk onderdrukte. De laatste factor met een meer directe invloed was de al eerder aangehaalde speech van de Amerikaanse president Woodrow Wilson in 1918. In de *Fourteen Points Speech* stelde hij maatregelen op die na de eerste wereldoorlog internationale vrede zouden bewerkstelligen. Hieronder vielen politieke onafhankelijkheid en gelijkheid van naties. Deze toespraak was gericht op Rusland, België, Frankrijk en het Ottomaanse rijk. Veel

¹⁰¹ Juergen Kleiner, *Korea: A Century of Change* (Singapore, Singapore: World Scientific Publishing Co Pte Ltd, 2001), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=1679357>, 33.

¹⁰² Timothy S. Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement.', *Church History* 69, nr. 1 (2000): 116–42; James H. Grayson, *Korea - a Religious History: A Religious History* (London, United Kingdom: Routledge, 2002), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=1542769>, 161.; Wi Jo Kang, 'Church and State Relations in the Japanese Colonial Period', in *Christianity in Korea*, onder redactie van Robert E. Buswell, Robert E. Buswell Jr., en Timothy S. Lee (Honolulu: University of Hawaii Press, 2005), 97–115, 102; Danielle Kane en Jung Mee Park, 'The Puzzle of Korean Christianity: Geopolitical Networks and Religious Conversion in Early Twentieth-Century East Asia', *American Journal of Sociology* 115, nr. 2 (1 september 2009): 365–404, 373.

gekoloniseerde landen waaronder Korea zagen de toespraak echter als een belofte van zelfbeschikking.¹⁰³ Daarnaast vonden de protesten plaats in de tijd van de vredesconferentie in Parijs waarin de grote wereldmachten de naoorlogse vrede bespraken. In deze context wilden Koreaanse Nationalisten met een geweldloos protest voor onafhankelijkheid de aandacht trekken en hopelijk op internationaal niveau hulp krijgen.¹⁰⁴ Deze omstandigheden leidden ertoe dat Koreaanse nationalisten de March First Movement tot stand brachten. Zij stelden hiervoor de ‘Verklaring van Koreaanse onafhankelijkheid’ op die getekend werd door 33 personen die posities van religieus leiderschap hadden. Geweldloze protesten werden gepland op 3 maart, de dag van de begrafenis van de voormalige koning Kjong van Korea. Uiteindelijk begonnen de protesten al op 1 maart als gevolg van de verwachte maatregelen van de Japanse politie op 3 maart vanwege onrust over de dood van koning Kjong.¹⁰⁵ Op 1 maart kwamen duizenden mensen door het hele land bij elkaar om de onafhankelijkheidsverklaring voor te dragen en met elkaar te protesteren tegen de Japanse overheersing. Wat begonnen was als vreedzaam protest werd gewelddadig toen Japan met geweld de protesten probeerde neer te slaan en duizenden Koreanen werden opgepakt.¹⁰⁶ Hoe speelden protestanten een rol in deze massale demonstraties? Hoe werd deze demonstratie een moment waarin protestanten lieten zien dat zij aan de kant van de Koreaanse natie stonden en dat het protestantisme bijdroeg aan nationalistische symbolen?¹⁰⁷ En wat maakte het een gebeurtenis waardoor de Koreaanse kerk geassocieerd werd met het Koreaans nationalisme, niet alleen door Japan maar ook door het Koreaanse volk?¹⁰⁸

Protestantse Koreanen

Chung Shin Park deelt de March First Movement op in drie delen, de formatie van centraal leiderschap, het rekruteren van lokale organisaties en de eerste activisten en als

¹⁰³ Lee, ‘A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,’ 131-132.; Lee haalt bij veel informatie over de feitelijke gebeurtenissen rond de March First Movement de dissertatie van Frank Baldwin aan. Ik heb geen volledige toegang tot deze bron en rust daarom op T.S. Lee's verwerking van deze informatie. Zie Frank Prentiss Baldwin, ‘The March First Movement : Korean Challenge and Japanese Response’ (Columbia University, 1969).

¹⁰⁴ Michael Edson Robinson en Michael Edson Robinson, *Cultural Nationalism in Colonial Korea, 1920-1925* (Seattle, United States: University of Washington Press, 2014), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=3444584>, 43.

¹⁰⁵ Kleiner, *Korea*, 32-33.

¹⁰⁶ Robinson, *Cultural Nationalism in Colonial Korea, 1920-1925*, 44.

¹⁰⁷ Lee, ‘A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,’ 121.

¹⁰⁸ Grayson, *Korea - a Religious History*, 161.

derde deel de collectieve actie.¹⁰⁹ Hij stelt daarbij dat protestantse christenen vooral van invloed waren doordat zij door middel van leiders, activisten en de bestaande organisatiestructuur veel mensen door heel het land konden mobiliseren voor de protesten. Het is belangrijk om te weten dat de March First Movement geïnitieerd werd door religieuze leiders in Korea. Van de 33 mensen die de Onafhankelijkheidsverklaring ondertekenden waren vijftien personen leiders uit de *Cheondogyo* (oftewel de religie van de Hemelse weg), zestien personen leiders uit de protestantse kerk en twee waren boeddhisten.¹¹⁰ Protestanten maakten ook een belangrijk deel uit van de demonstranten. Zij maakten 22 procent uit van de 7835 belangrijke deelnemers en alleen al in de presbyteriaanse kerk werden er naar aanleiding van de demonstraties 3804 mensen gearresteerd.¹¹¹ Veel kerken werden samscholingsplekken voor demonstranten waar de onafhankelijkheidsverklaring werd gelezen. Dat het christendom werd geassocieerd met de March First Movement bleek ook uit de reactie van Japan die de christenen de schuld gaf van de opstand. Kerkdiensten werden nauw in de gaten gehouden en er werden zoveel kerkleden en christelijke leiders opgepakt dat veel christelijke scholen moesten sluiten. Daarnaast werden ook tientallen (presbyteriaanse) christenen vermoord.¹¹²

Zendingen

De protestantse zendingen waren van tevoren onwetend over de plannen voor de demonstraties. Japan gaf de Amerikaanse zendingen de schuld van de opstand, maar aangezien de zendingen vooral apolitek wilden zijn waren zij niet betrokken bij de plannen van de protestantse leiders die actief waren in de organisatie van de beweging. De zendingen wilden dan ook hun betrokkenheid ontkennen en ontmoedigden het meedoen aan de demonstraties.¹¹³ Toen de protesten echter met geweld werden neergeslagen ontfermden de zendingen zich over de gewonden en stonden zij actief op tegen het geweld van Japan, onder andere door internationale connecties in te lichten over

¹⁰⁹ Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 2003, 136.

¹¹⁰ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 139. Lee refereert hierbij naar de volgende in het Koreaans geschreven verslaggevingen: Kim Sung-t'ae, "Chonggyoin-ui 3.1 Undong Ch'amyeo-wa Kidokkyo-ui Yokhwar" [Religionists' Participation in the March First Movement and the Role of Christianity], *Han'guk Kidokkyo Yoksa Yon'gu* [Journal of the Institute for the Study of Korean Church History] 25 (1989): 17-24.

¹¹¹ Park, *Protestantism and Politics in Korea*, 2003, 135. Park verwijst hierbij ook naar zijn eigen in het Koreaans geschreven artikel: "Ch'on'gubaek isimnyondae Kaesin'gyo chidoch'ung gwa minjokchui undong" (The relationship between Protestant leaders and the nationalist movement in early colonial Korea: A social history), *Yoksa hakpo*, no. 134-135 (September 1992), 142-63.

¹¹² Kang, 'Church and State Relations in the Japanese Colonial Period,' 102.

¹¹³ Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement,' 135-136.

het geweld.¹¹⁴ Mede door hun reactie verslaptte Japan de maatregelen waardoor er meer ruimte kwam voor Koreaanse taal en Koreaans discours. Zo werden enkele Koreaanse kranten opnieuw toegestaan.¹¹⁵ Lee concludeert dat door deze positieve bijdragen de zendelingen in een ander licht werden gezien. Ze werden niet meer gezien als puur apolitek of tegen de onafhankelijkheidsstrijd gekeerd. Men zag hen nu als een groep die zich niet tegen de Koreaanse belangen keerde.¹¹⁶

Conclusie

Zoals Brubaker stelde kunnen nationalisme en religie gezien worden als losse concepten. Wat we in deze Koreaanse casus zien is de verstengeling van religie, antikolonialisme en nationalisme op verschillende manieren. Koreaanse protestantse christenen steunen de onafhankelijkheidsstrijd, wat te zien is in hun grootschalige participatie in de organisatie en uitvoering van de March First Movement. Zij dragen hiermee bewust bij aan het bestaan, de groei en de kracht van het Koreaans nationalisme. Hierin richten zij zich specifiek antikoloniaal tegen de Japanse overheersing. De protestantse zendelingen verkiezen een apoliteke houding en ontmoedigen de groei van nationalisme. De zendelingen zien hun religie en de onafhankelijkheidsstrijd als iets wat los van elkaar staat en wat zij niet met elkaar willen mengen. Dat hun acties uiteindelijk geassocieerd werden met het Koreaans nationalisme en zij daarmee mogelijk bijdroegen aan de kracht van het nationalisme en antikoloniaal sentiment was niet het oorspronkelijke doel van de zendelingen. Zij ondernamen deze acties in reactie op de brutaliteit van Japan die de zendelingen uit medeleven voor de Koreanen niet kon dulden. Dat naast de protestantse leiders ook de zendelingen na de March First Movement meer geassocieerd werden met de belangen voor een Koreaanse natiestaat kwam dus niet door bewust uitgevoerde nationalistische of antikoloniale handelingen. Uiteindelijk droegen al deze aspecten van het Koreaans protestantisme, van zowel zendelingen als kerkgangers en kerkleiders, bij aan de herinnering van de March First Movement in het nationale geheugen van Korea als een nationalistisch moment met duidelijke protestantse associaties.

¹¹⁴Baldwin, "Missionaries and the March First Movement, zoals beschreven in Lee, 136.

¹¹⁵ Wells, 'In God's Image: The Christian, the Individual, and the Nation in Colonial Korea,' 105-106.

¹¹⁶ Lee, 138.

5. Transnationale protestantse factoren in Koreaans nationalisme

Bij het bestuderen van een lokaal nationalisme is het vrijwel onmogelijk om alle factoren te beperken tot lokale factoren. Voornamelijk in de twintigste eeuw, waarin dekolonisatie wereldwijd een belangrijke rol speelde, waren er op globaal niveau verschillende discoursen rondom antikolonialisme en nationalisme. Voor de casus van het Koreaans nationalisme zou er een significant deel van de invloeden en ontwikkelingen ontbreken wanneer de transnationale invloeden op het Koreaans nationalisme niet onderzocht worden. Zo werd Syngman Rhee, ook wel gezien als grondlegger van de Koreaanse christelijke kerk in Amerika, zelfs de eerste president van de republiek Korea in 1948.¹¹⁷ Gedurende de Japanse kolonisatie bevonden veel Koreanen zich naast de Verenigde Staten ook in China, Mantsjoerije en Japan. Hier ontstonden verenigingen en waren er Koreaanse intellectuelen die zich samen inzetten voor de Koreaanse autonomie.¹¹⁸ Verder had de *Fourteen Points Speech* van Wilson effect op het Koreaans nationalisme, zoals in het vorige hoofdstuk ook is besproken. De eerste reacties van Koreaanse nationalisten op deze toespraak waren van Koreanen in het buitenland die tot actie overgingen.¹¹⁹ In Shanghai werd zelfs een provisionele overheid van Korea opgericht.¹²⁰ Invloeden van buiten de Koreaanse peninsula waren dus groot. In dit hoofdstuk zullen de verschillende transnationale invloeden op de Koreaanse onafhankelijkheidsbeweging en het Koreaans nationalisme besproken worden. Hierbij zal uit alle gebieden vooral de nationalistische beweging in de Verenigde Staten, waar Syngman Rhee een belangrijke rol in speelde, behandeld worden. Met name de betrokkenheid en invloed van het protestantisme op de transnationale nationalistische organisaties en ideeën zullen geanalyseerd worden.

De aanwezigheid van Koreaanse groepen buiten Korea bestond al in 1910 met de annexatie van Korea door Japan. De groepen Koreaanse strijders die tegen Japan streden waren op dit moment tot in Mantsjoerije gedreven.¹²¹ Daarnaast vond met name van 1910

¹¹⁷ David Yoo, *Contentious Spirits: Religion in Korean American History, 1903-1945* (Redwood City, United States: Stanford University Press, 2010), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=544007>, 58.

¹¹⁸ Dennis L. McNamara, 'Comparative Colonial Response: Korea and Taiwan', *Korean Studies* 10 (1986): 54-68, 64-66.

¹¹⁹ Timothy S. Lee, 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement.', *Church History* 69, nr. 1 (2000): 116-42, 132.

¹²⁰ Joong-Seok Seo, *Korean Nationalism Betrayed*, vertaald door Do-Hyun Han en Pankaj Mohan (Folkestone, United Kingdom: Brill, 2007), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=771999>, 31.

¹²¹ Sebastian C. H. Kim, *A history of Korean Christianity* (New York : Cambridge University Press, 2015), 107.

tot 1919 een emigratiestroom plaats naar onder meer Mantsjoerije, Siberië, Japan en China. In deze gemeenschappen ‘in ballingschap’ speelde de kerk een rol in het behoud van nationale identiteit door te helpen met het opzetten van Koreaanse scholen. Daarnaast werden er ook kranten uitgegeven, pro-Koreaanse politieke organisaties opgericht en culturele activiteiten opgezet. De Koreaanse taal werd levend gehouden in de kerkdiensten en de kerkscholen en de kerk werd de plek waar politiek nieuws gedeeld kon worden.¹²²

De Verenigde Staten was een andere plek waar veel Koreanen naartoe vertrokken. Tussen 1903 en 1924 migreerden 10.000 Koreanen naar de Verenigde Staten waar zij een politiek actieve gemeenschap waren.¹²³ De speech van president Wilson, waarin hij zelfbeschikking leek te beloven aan alle gekoloniseerde naties, zette de Koreaans Amerikaanse gemeenschap aan tot actie. Drie politiek actieve Koreanen werden in 1919 als vertegenwoordigers van de christelijke Koreaanse gemeenschap in Amerika naar de vredesconferentie in Parijs gestuurd om voor hun recht van zelfbeschikking te pleiten. Zij mochten van de Verenigde Staten echter niet naar de conferentie reizen omdat zij als Japanse onderdanen geen visum kregen. Deze drie mannen waren Syngman Rhee (1875-1965), Henry Chung (1890-1985) en Min Chan Ho (1878-1954).¹²⁴ Niet lang na deze gebeurtenis begon de March First Movement in Korea. De Amerikaanse gemeenschap steunde deze onafhankelijkheidsstrijd met geld en publiciteit. Ook erkende zij de nieuwe provisionele overheid die werd opgezet naar aanleiding van de March First Movement.¹²⁵ Deze overheid, die de *Korean Provisional Government of the Republic of Korea* (KPG) werd genoemd, werd in april 1919 opgezet in Shanghai door leiders van de internationale Koreaans nationalistische beweging. Met deze overheid hoopten zij een soevereine politieke autoriteit voor Korea te stichten.¹²⁶ Kort na de oprichting van de KPG werd in Amerika door Koreaanse nationalisten het *Korean Congress* gehouden waarbij de KPG

¹²² Kim, 117. Kim verwijst hier naar Schmid 2002:224-40 en Kang Man-gil 2005: 162-165, beide bronnen waren voor mij niet toegankelijk en daarom berust deze informatie op hoe Kim dit heeft weergegeven.

¹²³ Richard S. Kim, ‘Inaugurating the American Century: The 1919 Philadelphia Korean Congress, Korean Diasporic Nationalism, and American Protestant Missionaries’, *Journal of American Ethnic History* 26, nr. 1 (Fall 2006): 50–76, 51.

¹²⁴ David Yoo, *Contentious Spirits: Religion in Korean American History, 1903-1945* (Redwood City, United States: Stanford University Press, 2010), <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=544007>, 98. Yoo beschrijft in dit werk de rol van religie in de Koreaans Amerikaanse geschiedenis van de eerste helft van de twintigste eeuw.

¹²⁵ Yoo, 99.

¹²⁶ H.M Oh, ‘The Controversy Over the Legitimacy of the Korean Provisional Government during the Period of the National Representative Conference in Shanghai.’ 511, nr. 3 (2011): 169–95, 170.

gesteund werd en men hoopte internationale aandacht te krijgen voor de onafhankelijkheidsstrijd van Korea. Veel leiders in het congres waren christenen die hoogopgeleid waren in westerse landen. Syngman Rhee, die eerder ook naar Parijs zou zijn afgevaardigd, werd een leider van dit congres en voorzitter van de KPG. Syngman Rhee was hoogopgeleid, hij haalde in 1910 zijn PhD aan de Princeton University, en had daarnaast contact met religieuze werkers en zendelingen.¹²⁷ Hij was één van de leiders die veel invloed zou hebben op de inhoud van Koreaans nationalisme. Gedurende de *Korean Congress* werd dan ook, niet verbazingwekkend gezien het aantal christenen in het congres, gepleit voor het belang van een Korea dat niet alleen onafhankelijk en democratisch was maar ook christelijk.¹²⁸ Het gebruik van het christendom in de nationalistische retoriek van het congres was ook een manier om aan te sluiten bij relevante discoursen uit die tijd. Ze deden dit door de Koreaanse kwestie te brengen als een humanitaire kwestie waarvoor vanuit christelijke morele waarden hulp nodig was.¹²⁹

Volgens Sebastian Kim werd het voor de protestantse kerken makkelijker om de onafhankelijkheidsstrijd te steunen nu er een provisionele overheid was. Deze overheid zou de groepen die tegen Japan vochten legitimeren. Dit maakte dat er rechtvaardig en officieel gevochten zou worden, waardoor de protestanten die normaal tegen geweld waren ook achter hen konden staan. Verder waren naast Syngman Rhee zowel Ahn Chang Ho (eerder besproken in hoofdstuk drie) als Yi Dong Hwi belangrijke personen in de provisionele overheid. Zij waren beiden net als Rhee bekeerde protestanten.¹³⁰ Rhee Syngman zou na de Koreaanse oorlog de eerste president van Zuid-Korea worden en vanwege zijn bekendheid binnen het Koreaans nationalisme en als grondlegger van de Koreaanse christelijke kerk zetten we hier specifiek Rhee's ideeën uiteen.

Rhee leefde meer dan 40 jaar in de Verenigde Staten waar hij studeerde en later een leider was in de (protestantse) Koreaanse gemeenschap.¹³¹ Rhee Syngman had samen met andere christenen een leidende rol in de vroege bourgeois modernisatiebeweging van voor 1910. Deze leiders stelden het westen zo goed als gelijk aan het christendom; het westen zou het voorbeeld zijn van hoe modernisatie zich vorm zou moeten geven. De Verenigde Staten was het goede voorbeeld van een verlichte, moderne en christelijke natie. Bekering tot het christendom zou belangrijk zijn om van Korea een sterke

¹²⁷ Kim, 'Inaugurating the American Century,' 51-52.

¹²⁸ Kim, 'Inaugurating the American Century,' 54.

¹²⁹ Kim, 56-59.

¹³⁰ Kim, *A history of Korean Christianity*, 126.

¹³¹ Yoo, *Contentious Spirits*, 58.

onafhankelijke natie te maken.¹³² Volgens Rhee zou elke moeite voor onafhankelijkheid zelfs nutteloos zijn en geen voordelen brengen, zolang het christendom niet de spirituele basis van de nieuwe natie zou zijn.¹³³ In deze vorm van nationalisme lijken protestantisme en nationalisme dicht bij elkaar te liggen en kan er mogelijk van religieus nationalisme gesproken worden.¹³⁴ Dit sluit aan bij de relaties tussen religie en nationalisme die Brubaker bespreekt in zijn derde en vierde aanpak. Bij de derde relatie zijn nationalisme en religie zo erg in elkaar verweven dat religie een onderdeel van het nationalisme is. Bij de vierde relatie is religieus nationalisme zelfs een losse vorm van nationalisme.¹³⁵ In dit geval van het nationalisme van Rhee en de modernisatiebeweging lijkt religie een fundamenteel onderdeel uit te maken van een legitimatie en invulling van de Koreaanse natie.

Protestantisme en nationalisme komen ook erg dicht bij elkaar in de nationalistische ideeën van Koreaanse studenten in de Verenigde Staten in 1922 tot 1941. David Yoo beschrijft hoe veel Koreaans Amerikaanse studenten in de *Korean Student Bulletin* Korea vergeleken met Israël. Net als Israël zou Korea een land zijn dat verlossing nodig had vanuit goddelijke hand. Het vrijheidsgevecht van Korea werd hiermee bestempeld als een heilige zaak.¹³⁶

Conclusie

Transnationale factoren in de onafhankelijkheidsstrijd zijn zeker invloedrijk geweest en mogen dan ook niet ontbreken aan een bespreking van het verband tussen protestantisme en Koreaan nationalisme. De internationale gemeenschappen en hun kerken hadden invloed op het behoud van nationale identiteit en het bereiden van een platform van politieke conversatie. Verder waren veel protestantse Koreanen die buiten Korea leefden belangrijk voor het opzetten van officiële kanalen waardoor de onafhankelijkheidsstrijd gevoerd kon worden. Het christendom speelde bij veel van deze leiders niet alleen een rol in het persoonlijk leven, maar ook een rol in hun politieke en nationalistische gedachtegoed. In dit geval komen nationalisme en protestantisme nauw tot elkaar en kan

¹³² Seo, *Korean Nationalism Betrayed*, 27.

¹³³ Seo, 28. De auteur gebruikt hier een quote uit Syngman Rhee's werk *Dongnip Jeongsin*. Zie Rhee Syngman, *Dongnip Jeongsin* (The spirit of Independence), Hwalmunsa, 1946 (Reprint of original 1910 edition), 341-342.

¹³⁴ Yoo bespreekt de nationalistische bewegingen van de protestantse Koreaanse gemeenschap in Hawaii ook onder de term 'religieus nationalisme' in zijn hoofdstuk 'living religious nationalism' in Yoo, *Contentious Spirits*.

¹³⁵ Brubaker, 8-15.

¹³⁶ Yoo, 'Diasporic Korean Christianity in the United States, 1922-1941,' 287-288.

er mogelijk gesproken worden van religieus nationalisme en een protestantse legitimatie van de nationalistische beweging.

Conclusie

In dit onderzoek is de relatie tussen protestantisme en nationalisme in koloniaal Korea van 1910 tot 1945 geanalyseerd. Hierbij is gekeken of deze relatie positief of negatief te noemen is en in hoeverre protestantisme een deel van het bestaan, de groei en de kracht van Koreaans nationalisme kan verklaren. In deze analyse is bewust onderscheid gemaakt tussen antikolonialisme en andere vormen van Koreaans nationalisme. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een van Brubakers beschrijvingen van methoden voor nuttig onderzoek naar de relatie tussen religie en nationalisme. Hierbij kunnen aspecten van religie aspecten van een nationalisme verklaren.¹³⁷ Brubaker behandelt hierbij nationalisme en religie als losse concepten die met elkaar verstrengeld kunnen zijn. In de casus van Koreaans protestantisme is de verstrengeling van protestantisme en nationalisme op verschillende manieren zichtbaar. Het is complex en veelzijdig, mede doordat het protestantse landschap in koloniaal Korea erg divers was. De buitenlandse zendelingen, Koreaanse protestanten, Koreaanse protestantse intellectuelen en de internationale Koreaans christelijke gemeenschappen interacteerden op verschillende manieren met nationalistische en antikolonialistische bewegingen.

De zendelingen hadden geen actief antikoloniale of nationalistische houding. Ze probeerden zich apolitek op te stellen, ontmoedigden nationalistische activiteiten en stonden in de beginperiode van de kolonisatie vooral aan de kant van Japan. Deze aspecten leverden geen positieve bijdrage voor de kracht en groei van het nationalisme. De organisatiestructuur van de zendingkerken en de reactie van de zendelingen op de March First Movement schepten echter wel omstandigheden waardoor het nationalisme kon groeien, zoals meer culturele vrijheid na de March First Movement. Dit waren echter incidentele gevolgen en geen bewuste nationalistische of antikoloniale keuzes van de zendelingen.

Koreaanse protestanten daarentegen waren actief nationalistisch en antikoloniaal. Dit antikolonialisme uitte zich in hun verzet tegen de Japanse overheersing. Dat blijkt mede uit de grote participatie van kerkelijke leiders en protestantse kerkgangers aan de March First Movement en uit de teleurstelling van protestantse Koreanen in de zendelingen en hun kerken. Deze groep protestanten droeg hiermee duidelijk bij aan het voortbestaan, de groei en de kracht van het nationalisme en antikolonialisme in Korea.

¹³⁷ Brubaker, 'Religion and Nationalism'.

Bij de Koreaanse intellectuelen waren nationalistische ideeën vaak verweven met ideeën van modernisatie, waarbij het (individuele) christelijke geloof een belangrijke grond voor een sterke natie zou zijn. In deze vormen van soms wat passief nationalisme was niet altijd sprake van antikolonialisme. Sommige intellectuelen dachten dat via de Japanse overheersing een goede verlichte natie voor Korea gecreëerd zou kunnen worden. Er is hier dus onderscheid te zien tussen antikolonialisme en andere vormen van Koreaans nationalisme.

Op internationaal vlak had het protestantisme zowel organisatorisch als ideologisch invloed. De protestantse kerken in internationale Koreaanse gemeenschappen creëerden een platform voor het behoud van de Koreaanse identiteit en belangen. Daarnaast waren veel internationale Koreaanse intellectuelen betrokken bij de onafhankelijkheidsstrijd en daarmee nationalistisch en antikoloniaal actief. Er kan bij hun ideeën gesproken worden van protestantse legitimatie van de onafhankelijkheidsstrijd en eventueel zelfs van religieus nationalisme. Deze aspecten van het internationaal Koreaans protestantisme verklaren door hun grote invloed een deel van het bestaan, de groei en de kracht van het Koreaans nationalisme. Verder onderzoek zou gedaan kunnen worden naar de vraag of de filosofie van sommige van deze intellectuelen inderdaad religieus nationalistisch genoemd kan worden. In dat geval kan deze specifieke vorm van Koreaans nationalisme geanalyseerd worden volgens de derde of vierde aanpak die Brubaker bespreekt, waarbij religie en nationalisme zo diep verstrengeld zijn dat religie deel van het fenomeen zelf is.

Concluderend kunnen we stellen dat de protestantse invloed op de onafhankelijkheidsstrijd en op het Koreaans nationalisme niet te ontkennen is. Wel is deze relatie niet zo simpel en eenduidig positief zoals soms geschetst wordt. Verschillende protestantse groepen hebben in de geschiedenis verschillende houdingen gehad, waarbij soms sprake was van een positieve relatie en soms het Koreaans nationalisme en/of antikolonialisme juist werd tegengewerkt. Deze verschillende stromingen en houdingen werden in dit onderzoek duidelijk door Brubakers aanpak te gebruiken, waarbij religie en nationalisme als losse concepten worden zien en aspecten van het protestants christendom worden gebruikt om het bestaan, de groei en de kracht van het Koreaans nationalisme te verklaren. Daarnaast werd door analyse van deze verschillende aspecten zichtbaar dat de verschillende protestantse groepen op diverse manieren met nationalisme en antikolonialisme interacteerden. Hieruit blijkt dat nationalisme in Korea niet puur antikolonialistisch genoemd kan worden.

Het protestantisme was niet de enige factor die het Koreaans nationalisme heeft beïnvloed. Bij het lezen van dit onderzoek moet niet uit het oog verloren worden dat andere geografische, historische, economische en politieke factoren ook grote invloed hebben gehad. Dit onderzoek heeft hier echter weinig aandacht aan kunnen besteden, omdat deze scriptie zich specifiek focust op de invloed van het protestantisme op het Koreaans nationalisme. Ook blijft deze studie een enigszins globaal onderzoek waarbij wel onderscheid gemaakt wordt tussen verschillende protestantse groepen, maar vanwege de kaders van het onderzoek de volledige diversiteit binnen deze groepen niet geheel aan bod kon komen. Ook binnen groepen zoals de Koreaanse intellectuelen of de zendelingen zal diversiteit zijn geweest in opvattingen en handelingen op het gebied van nationalisme en antikolonialisme. Verder onderzoek naar de specifieke nuances en verhoudingen binnen deze groepen zou het protestantse landschap in de koloniale tijd nog verder in kaart kunnen brengen. Daarnaast heeft de verhouding van het protestantisme tot het nationalisme in Korea zich nog verder gevormd na de koloniale periode. Vervolgonderzoek zou de ontwikkeling van deze relatie na 1945 kunnen analyseren.

Bibliografie

- Baker, Donald, JaHyun Kim Haboush, Han-Kyo Kim, Martina Deuchler, John Duncan, Michael Kalton, Fujiya Kawashima, e.a. *Sources of Korean Tradition: Volume 2: From the Sixteenth to the Twentieth Centuries*. Columbia University Press, 2000. <https://www.jstor.org/stable/10.7312/choe12030>.
- Baldwin, Frank Prentiss. 'The March First Movement: Korean Challenge and Japanese Response'. Ph.D., Columbia University, 1969.
<http://search.proquest.com/docview/288040533/citation/A4B13963505D423FPQ/1>.
- Brubaker, Rogers. 'Religion and Nationalism: Four Approaches*'. *Nations and Nationalism* 18, nr. 1 (2012): 2–20.
- Caprio, Mark E. *Japanese Assimilation Policies in Colonial Korea, 1910-1945*. Seattle, United States: University of Washington Press, 2009.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=3444233>.
- Girouard, Étienne. 'The Three Faces of the Korean Nation'. *Athens Journal of Social Sciences* 2, nr. 4 (30 september 2015): 285–96. <https://doi.org/10.30958/ajss.2-4-4>.
- Grayson, James H. 'Elements of Protestant Accommodation to Korean Religious Culture: A Personal Ethnographic Perspective'. *Missiology*, 1 januari 1995.
<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/009182969502300104>.
- . *Korea - a Religious History: A Religious History*. London, United kingdom: Routledge, 2002.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=1542769>.

- Kane, Danielle, en Jung Mee Park. 'The Puzzle of Korean Christianity: Geopolitical Networks and Religious Conversion in Early Twentieth-Century East Asia'. *American Journal of Sociology* 115, nr. 2 (1 september 2009): 365–404.
- Kang, Wi Jo. *Christ and Caesar in modern Korea : a history of Christianity and politics*. Albany : State University of New York Press, 1997.
- . 'Church and State Relations in the Japanese Colonial Period'. In *Christianity in Korea*, onder redactie van Robert E. Buswell, Robert E. Buswell Jr., en Timothy S. Lee, 97–115. Honolulu: University of Hawaii Press, 2005.
- Kim, Jinwung. *A History of Korea : From Land of the Morning Calm to States in Conflict*. Bloomington: Indiana University Press, 2012. Accessed August 4, 2020. ProQuest Ebook Central.
- Kim, Kirsteen, en Sebastian C. H. Kim, red. 'Evangelism, Patriotism and Revivalism, 1876–1910'. In *A History of Korean Christianity*, 54–106. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- <https://www.cambridge.org/core/books/history-of-korean-christianity/evangelism-patriotism-and-revivalism-18761910/AF933C5E3C904E2F3F51006FC3D8C4C4>.
- Kim, Richard S. 'Inaugurating the American Century: The 1919 Philadelphia Korean Congress, Korean Diasporic Nationalism, and American Protestant Missionaries'. *Journal of American Ethnic History* 26, nr. 1 (Fall 2006): 50–76.
- Kim, Sebastian C. H. *A history of Korean Christianity*. New York : Cambridge University Press, 2015.
- Kleiner, Juergen. *Korea: A Century of Change*. Singapore, Singapore: World Scientific Publishing Co Pte Ltd, 2001.
- <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=1679357>.

- Lee, Timothy S. 'A Crucial Factor in Evangelicalism's Success in (South) Korea: Coalescence with Nationalism and Anticommunism'. *Religion Compass* 5, nr. 11 (2011): 646–55.
- . 'A Political Factor in the Rise of Protestantism in Korea: Protestantism and the 1919 March First Movement.' *Church History* 69, nr. 1 (2000): 116–42.
- . 'Protestantism and Politics in Korea (Review)'. *Korean Studies* 27, nr. 1 (2003): 153–57.
- . Review of *Review of Christ and Caesar in Modern Korea: A History of Christianity and Politics*, door Wi Jo Kang. *Church History* 67, nr. 2 (1998): 442–44.
- Manela, Erez. *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*. Cary, United States: Oxford University Press, Incorporated, 2007.
- <http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=415986>.
- McNamara, Dennis L. 'Comparative Colonial Response: Korea and Taiwan'. *Korean Studies* 10 (1986): 54–68.
- Michael J. Seth. *A Concise History of Modern Korea : From the Late Nineteenth Century to the Present*. Plymouth, UK: Rowman & Littlefield Publishers, 2010.
- Moon, Steve Sang-Cheol. 'The Protestant Missionary Movement in Korea: Current Growth and Development'. *International Bulletin of Missionary Research* 32, nr. 2 (1 april 2008): 59–64.
- Oh, H.M. 'The Controversy Over the Legitimacy of the Korean Provisional Government during the Period of the National Representative Conference in Shanghai.' *Korea Journal* 511, nr. 3 (2011): 169–95.

- Pak, Jacqueline. 'Cradle or Covenant: Ahn Changho and the Christian roots of the Korean Constitution'. In *Christianity in Korea*, onder redactie van Robert E. Buswell, Robert E. Buswell Jr., en Timothy S. Lee, 116–48. Honolulu, United States: University of Hawaii Press, 2005.
- Park, Chang-Won. 'Between God and ancestors: ancestral practice in Korean Protestantism'. *International Journal for the Study of the Christian Church* 10, nr. 4 (1 november 2010): 257–73.
<https://doi.org/10.1080/1474225X.2010.511819>.
- . *Cultural Blending In Korean Death Rites: New Interpretive Approaches*. Bloomsbury Publishing, 2010.
- Park, Chung-Shin. *Protestantism and Politics in Korea*. Seattle, United States: University of Washington Press, 2003.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=3444430>.
- 'Population by gender / age group / religion-city / region'. Geraadpleegd 7 april 2020.
http://kosis.kr/statHtml/statHtml.do?orgId=101&tblId=DT_1PM1502&conn_path=I2.
- Robinson, Michael Edson. *Cultural Nationalism in Colonial Korea, 1920-1925*. Seattle, United States: University of Washington Press, 2014.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=3444584>.
- Seo, Joong-Seok. *Korean Nationalism Betrayed*. Vertaald door Do-Hyun Han en Pankaj Mohan. Folkestone, United Kingdom: Brill, 2007.
<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=771999>.
- Wasson, Alfred W. *Church growth in Korea*. Studies in the world mission of Christianity. Occasional papers 1. New York: International Missionary Council, 1934.

Welcometoyeonsu. *The 100th anniversary of the March 1st Independence Movement*,

27 februari 2019, geraadpleegd op 26 juli 2020,

<https://welcometoyeonsu.tistory.com/607>.

Wells, Kenneth M. 'In God's Image: The Christian, the Individual, and the Nation in

Colonial Korea'. In *The Dignity of Nations*, door John Fitzgerald en Sechin Y. S.

Chien, 165–87. Hong Kong: Hong Kong University Press, HKU, 2006.

Yoo, David. *Contentious Spirits: Religion in Korean American History, 1903-1945*.

Redwood City, United States: Stanford University Press, 2010.

<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=544007>.

Yoo, David K. 'Diasporic Korean Christianity in the United States, 1922-1941'. In

Encountering modernity. Christianity in East Asia and Asian America, onder

redactie van David K. Yoo en Albert L. Park, 254–77. Honolulu: University of

Hawai'i Press, 2014.

Zubrzycki, Geneviève. *The Crosses of Auschwitz: Nationalism and Religion in Post-*

Communist Poland. Chicago, United States: University of Chicago Press, 2006.

<http://ebookcentral.proquest.com/lib/uunl/detail.action?docID=471917>.